

BOSNA-HERSEK'İN İMDAT ÇIĞLIĞI

HÜSEYİN HATEMİ

Bosna - Hersek'in imdat Çığılığı

YAYINCI: Bayrampaşa Belediyesi

BASIM: Haziran 2010

BAYRAMPAŞA BELEDİYESİ YAYINLARI

ABDİ İPEKÇİ CD. NO:2 BAYRAMPAŞA/ İSTANBUL

Tel:(212) 444 1 990

e-posta: info@bayrampasa.bel.tr

ISBN: 978-605-89876-2-3

BASIM ve CİLT: İSTANBUL MATBAACILIK Gümüşsüyü Cad. Işık San. Sit
No:21/B Topkapı/ist. Tel:02124825166

1. BASKI SUNUŞ

Bu kitapçık, 1995 yılı 18-25 Ağustos arasında Bosna-Hersek'e seferimizin izlenimlerini aktarma, okuyucu ile dertleşme ve kısa bir süre önce yayınladığım "**İnsanlık ve Sevgi Dini İslam**" kitabı için de söz konusu olduğu gibi, mütevazı bir kazanç sağlanırsa bunu da Bosnalı kardeşlerimize "**berk-i sebz**", bir yeşil yapraktan ibaret derviş armağanı olarak sunma amacı ile yazıldı. Filiz Kitabevi sahibi İsmet Oruç Bey de yine yukarıda anılan diğer kitapta olduğu gibi bu kitabın basım masrafını da üstlendi. O'na ve yine kitabın tashihlerini üstelenen Stj. Av. F. Erdebir'e teşekkür ederim.

Bosna-Hersek'in İmdat ığlığına bir yankı ve yanıt verenlerin karılığının Allah rızası olmasını niyaz ederim.

Bu kitapçığı; yirminci yüzyıl sonlarına girerken Batıda İslam İzzetini hakkı ile temsil eden Ali İzzetbegoviç'e ithaf ediyorum. Allah yardımcımız, Bosnalı kardeşlerimiz Allah'a emanet olsunlar.

Hüseyin HATEMİ

Teşvikiye 19 Ekim 1995

2. BASKI DOLAYISI İLE SUNUŞ

1993 Yılından sonra 15 yıl daha geçti. 1. Baskıyı üstlenen Filiz Kitabeyi sahibi İsmet Oruç beyi rahmetle anıyorum.

2. Baskıdan önce aramızdan ayrılmış olan "**Sevgili Aliya**"mız İnşaaallah Allah'ın rahmetinde ve Ehlibeyt'in yakınlığında kendisine olan sevgimizin artarak sürdüğünden haberdardır.

Yine Bosna seferine birlikte katıldığımız ve bu arada ahiret seferine çıkmış olan bütün sevgili dostları da rahmetle anıyorum.

2. Baskıyı yayımlamayı üstlenen Bayrampaşa Belediye'sinin Sayın Başkanı Hüseyin Bürge'ye teşekkürlerimi sunuyorum. Bütün okuyuculara da sevgi ve selamlar.

Hüseyin HATEMİ

Teşvikiye, 29.04.2010

GİRİŞ

Sayın Ertuğrul Günay'ın; Temmuz sonlarında telefonla yaptığı teklifi tereddütsüz kabul ettim: Bosna'ya gitmeli idim. Gittim ve döndüm. Dönüşte, sadece **“gittim ve gördüm”** diyebilirdim, **“yendik!”** diyemezdim. İslâm Âlemi her zaman olduğu gibi bu konuda da gevşek davranır ve biri birine düşerse, Allah göstermesin, bir süre sonra Bosna da Endülüs'ün, Girit'in ve daha birçok beldenin durumuna düşebilirdi. Ancak; yoğun bir ümitsizlik içinde de değildim. Boşnak Müslüman kardeşlerimiz yiğitçe ve şerefli bir direniş içinde idiler. **“İnanmış iseniz üstünsünüz siz!”** buyruğu gereğince, bir Boşnak mücahid, karşısındaki on İslâm düşmanına bedel olabilirdi. Hak onlarda idi. Karşılarında ise kendilerini **“Batılı, uygar ve çağdaş”** gören **“tek dişi kalmış canavar”**lar vardı, tıpkı bizim Çanakkale ve İstiklâl Savaşlarımızda olduğu gibi. Ancak, Boşnakların karşısında sadece Sırlar ve ikinci derecede de Hırvatlar değil; son onbeş yıl içinde İslâm Âlemi'ne yeni bir Haçlı Seferi açmış olan tüm İslâm'a karşı güçler vardı. Bunların bir kısmı açıkça düşmanlık ederken, bir kısmı ise dost görünerek Boşnakları **“İslâm kimliği”**nden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Millî Mücadele sırasında bizim karşımızda olduğu gibi, Boşnakların karşısında da, kendi içlerinden de, az da olsa, düşmanlar çıkmıştı. Bunlar; kendi dindaş ve yurttaşlarına karşı canilerle işbirliği yapan vicdansızlardı. İslâm Âlemi gevşeklik gösterir ve Boşnak mücahitlere gerektiği gibi yardımcı olmaz ise; bugün, Mekke müşriklerinin Haşimî Mahallesini muhasarasını veya Yezid Ordusu'nun Kerbelâ çölünde Hüseyin'i kuşatmasını hatırlatan olaylara sahne olan bu topraklarda, Müslümanlar, sonuçta ya şerefli ölümü yahut zelilâne yaşamayı seçmeye mecbur bırakılabilirlerdi.

Bu “seyahatname”, turistik bir gezi notları değildir. Bizim kulaklarımıza bizzat Bosnalı Müslüman kardeşlerimizden erişen yüreklerimizi parçalayıp gözlerimizden yaş akıtan ıġlıġı, Müslüman halkımıza erişirmek için yazılmıştır. Yahya Kemal merhum; 1922'de, ordumuz Zafer hücumuna hazırlanırken, “Şu kopan fırtına Türk Ordusudur yârabbi/Senin uğrunda ölen ordu budur yârabbi/Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın/Yardım et! Çünkü bu son ordudur İslâm'ın” diyordu.

Bosnalı Müslümanları da kendimizden ayırmayalım! İslâm düşmanları; onlar “Avrupalı” diye onlara daha az hınçla saldırmıyor. Aksine; Murad-ı Hudavendigâr'a duyduğu öfkeyi, kendi istekleri ile İslâm'ı seçmiş olan Boşnakların şimdiki haleflerinden çıkarmaya çalışıyor. Diğer bir deyişle, barbarca bir kan davası güdüyor. Hüseyin'i kuşatan Yezid ordusunun “Harmele” gibi keskin nişancı mel'unları vardı. Seyyid-uş-Şuhedâ Huseyn; henüz süt emer çağda olan oġlu “Küçük Ali”yi (Ali Asgar) eli ile kaldırarak **“bu çocuğun günahı ne? Ondan niçin Fırat suyunu esirgersiniz?”** diye sorduğunda, Harmele'nin oku, bu yavrunun susuzluktan kurumuş boğazcığını delerek öte yana geçmişti. Şimdi; **“uygarlık temsilcisi”** olduğunu iddia eden Sırp canilerinin Harmele'den daha az mel'un olmayan nişancıları susuz bıraktıkları Saraybosna (Sarajevo) sokaklarında, kadın ve çocuk demeyip, insan avcılığı yapıyorlar. Amerika ve Avrupalı “güçler” ise; mazluma silâh ambargosu koyup zalimin arkasını sıvazlıyorlar. Bizim bu seferden dönüşümüzden sonra gerçekleştirilen göstermelik NATO hücumu ise; Amerika'nın, Müslümanları Hırvat boyunduruğuna verip Hırvat ve Sırp Hıristiyanları uzlaştırmaya plânının kabul ettirilmesi için sahnelenen bir oyundan ibaret! Masonluğun

Vatikan ve Osmanlı aleyhine yeniden biçimlenmesi ve örgütlenmesinin ifadesi olan Anderson Nizamâtından beri Avrupa ve Amerika'nın beyni; devamlı şu sloganla yıkıyor ve İslâm'a karşı şartlanıyor: **“Müslüman demek, kan, ateş ve kılıçtan başka bir şey bilmeyen bir barbar sürüsü mensubu demektir!”** Bu arada kendileri Müslüman kanı dökmede en az Haçlı Seferleri'ne katılan ataları kadar özgürdürler: Çünkü “uygarlık düşmanları”nı ortadan kaldırmakla “meşru müdafaa”dan başka bir şey yapmayan, uygarlık melekleridir onlar!

Bizim çarpılmış aydınlarımız, bu satırları okuyunca, **“Nerde gösterdiği vahşetle bu bir Avrupalı/dedirir, yırtıcı, his yoksulu sırtlan kümesi/varsın gelmiş açılıp mahbesi, yahut kafesi!”** mısralarını okuyunca Merhum Akif'e kızdıkları gibi bana da kızacaklardır. Derdim değil! İşte delili: Çanakkale Savaşı sırasında bir Fransız yazarı; Arthur Pellegrin; İstanbul'un (Constantinople!) önemini vurguluyor, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünün önüne geçilmez bir yazgı olduğunu belirtiyor, müttefiklerin İstanbul'u Türklere bırakmasının imkânsız olduğunu, Türklere tam ve nihaî bir tasfiye uygulamak gerektiğini, Kur'ân'ın gücünün bir darbeye kısılacığını ve İslâm'ın tekrar Hicaz'a ve Mekke'ye tıkalacağını söylüyordu. (A.Pellegrin, Constantinople, L'İslâm et les Balkans, Paris 1915) Aradan seksen yıl geçti. Bosna Seferinden hemen sonra gittiğim İsviçre'de, bu kez de Fausanne'da bu yıl yayımlanmış bir kitap ile karşılaştım: “Fe Soleil d'Allah aveugle F' Occident” (Lausanne, Editions L'Age d'Homme, 1995) iyi niyetli bir hanım müsteşrikin yazdığı **“Batı üzerinde Allah'ın Güneşi”** kitabı'na meydan okuyan bir adı var: **“Allah'ın güneşi Batı'yı körleştiriyor!”** Yazarı, bir havacı general, “Pierre-Marie Gallois”. Bu kitapta, şımarık Sırp çetnikleri mağdur, Müslüman mazlumlar ise; Amerika'nın himayesinde **“fundamentalistler”** olarak gösteriliyor. Sırpların İslâm düşmanlığı kışkırtılıyor. Kitapta; bazı Fransız askerlerinde bir saplantı haline gelmiş Alman düşmanlığı da gizlenemiyor. General'e göre; Washington ve Bonn; Türkiye'yi de kendi safhalarına almak için; Müslüman Boşnakları destekliyorlar (demek ki ambargonun, su ve ekmeğe kuyruğunda, pazar yerinde, okul yolunda vurulmanın, ırza geçilmenin, katliamın adı, desteklenme imiş!), diğer taraftan da Kürtlere zulmedilmesine, Türkiye'nin Yugoslavya'yı Sırplar aleyhine parçalayacak girişimlerine de göz yumuyorlar! Bonn ve Washington'un bu girişimleri, Avrupa'da **“fundamentaliste”** bir İslâm Devleti kurulması tehlikesine yol açabilir. Ona göre; Ali İzzetbegoviç ileride Müslüman olmayanları; **“Kur'ân veya tabut!”** diye özetlenebilecek bir seçime zorlayacak! Gerçekten de bu generalin gözlerini; Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği gibi; İslâm düşmanlığı o derece körleştirmiş ki, ne Kur'ân-ı Kerim'deki **“dinde zorlama yoktur”** ayetini, ne tarih'i, ne de bugün Bosnalı Müslümanların sevgili ve melek Sırpları tarafından canavarca katledildiğini görüyor veya utanmazca yalan söylüyor. Utanmazlığı o dereceye vardırıyor ki; Karadzic'i değil, İslâm'ın izzetini temsil eden Ali İzzetbegoviç'i Hitler ile kıyaslıyor: Hitler Aryenleri üstün ırk görmüş, İzzet Begoviç de İslâm'ı (s. 57). Sanki İslâm ırkmış gibi! Ey de Gaulle'e sahip olan Fransız ordusu, ne günlere kaldın! (s. 57) Meğer bu Boşnak Müslümanlar ne canilermiş de haberimiz yokmuş: Televizyon'da, konuşmaya başlamadan önce, **“Es-Selâmu aleykum!”** derlermiş, kutsal Sırp-Hırvat diline Arap çeşnisini katarlarmış; okullarda Arapça okutmaya başlamışlar! Şu halde Saraybosna tepelerinde mevzilenen Sırp Harmeleleri; bu uygarlık düşmanlarının çocuklarını

vurmasınlar da kimi vursun? Bundan âlâ meşru müdafaa olur mu? Hele Bosnalı mücahitlerin **“Allahu Ekber!”** diye bağırımlarına hangi Batılı yürek dayanır? (s. 58). Bizim bazı **“aydınlarımız”** bile bu nidaları duyunca uygarlık adına ürpermiyorlar mı?

Daha sonra bu NATO **“müttefikimiz”** general; 2010 yılında Müslüman nüfusunu hesaplayarak ve Türkiye’yi de katmayı elbette ihmal etmeyerek endişelerini pekiştiriyor. Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girmesini dahi bir tehlike olarak gören bu general kimdir? Yoksa ikinci Dünya Savaşı arifesinde Batılı güçleri İslâm aleyhine seferber etmeye çalışan sahte Müslüman **“Esat Bey”** (Leo Nussimbaum) gibi, sahte kimlik kullanan bir İslâm düşmanı ile mi karşı karşıyayız? Çanakkale Savaşı sırasında düşmanımız olan Fransa cephesinden, bizi yalnızca İstanbul’dan değil Ön Asya’dan dahi, sürerek Mekke’ye sığdırmaya çalışan sivri akıllılar çıkabilirdi. Şimdi Fransa **“dostumuz”** değil mi? Şu halde Fransa’dan, Türkiye aleyhine bu kadar düşmanca ve akıl hastası hezeyanları ile dolu bir kitap yazan canilerin avukatı hava generalinin kim olduğu konusunda bir açıklama beklemek hakkımız değil midir. Umarım ki bu satırlar bir dışişleri yetkilisinin dikkatini çeker de bu açıklama resmen istenir! Bizim bir generalimiz -farz-ı muhal- böyle bir kitap yayınlasa idi, öyle sanıyorum ki, ilk 30 Ağustos dahi beklenmeksizin emekli edilirdi. Fransız veya İsviçre ordusunda böyle bir **“general”** yok da yine **“Muhammed”** (S.A.) ve **“Allah-u Ekber”** kitaplarını yazarak Hıristiyanları İslâm ülkelerine karşı yeni bir Haçlı Seferi’ne çağıran Yahudi Esad Bey (Leo Nussimbaum) olgusu gibi yeni bir sahtekârlık karşındaysak, öyle sanıyorum ki, İsviçre ve Fransa’da da, Türkiye ile ilişkileri bozabilecek böyle bir sahtekârlığın cezasız kalmaması gerekir.

Sırp çetniklerinin ve onlardan sonra gelen Bosna-Hersekli Hırvatların ardında kimler olduğu anlaşıldı mı? İslâm Dünyası; Bosnalı Müslüman halkı, kana susamış canilerin kurşun ve bıçakları karşısında yalnız mı bırakacak? Yine Müslüman kadınların ırzına mı geçilecek? Yine; caniler biçare kadın ve çocukları kimsesiz bıraktıktan sonra, vıcık çamur üzerinde yatırılan bu biçarelerin önüne, köpek yemi gibi, belki de Vietnam Savaşından arta kalmış yirmibeş yıllık sözüm ona yiyecek paketleri atılacak da, İslâm Dünyası; **“Birleşmiş Milletlerden Allah razı olsun!”** mu diyecek? Sükûtumuz ile suç şeriki olduğumuzu bilelim! Bu zulüm karşısında susan, İnsanlık Önderi’nin (s.a.) buyurduğu gibi; **“dilsiz şeytan”**dan başka ne olabilir? **“Allah’ın Güneşi, Batı’yı körleştiriyormuş!”** Bre nankörler, behey zâlimler! Rencide olur dîde-i huffâş ziyadan! İnsanlığa insan haklarını; sepetleri insan kelleleri ile dolduran 1789 Devriminiz mi verdi diyorsunuz? Yazık size! İnsan haklarını veren Yaratıcı ve Rab olan Allah’tır. Nihâî tebliğcisi de insanlık önderi Resûl-i Ekrem’dir (s.a.) Ancak habîs ve zâlimler Ali İzzetbegoviç’i Hitler’e benzetebilirler. Nitekim Hüseyin’i kuşatanlar da İzzetbegoviç’i kuşatanlar gibi, Yezid’e **“Emir-el’ mü’minîn”**, Hüseyin’e ise **“âsi”** diyorlardı. Zalimler, bir gün gelecek, nasıl bir dönüşümün gerçekleşeceğini göreceklerdir.

İnsanlığını unutmamış olanlar, hangi dinden, hangi ırktan olursa olsun mazlumun yanında olmalıydılar. Niçin Papa’dan, niçin İstanbul’daki Patrik’ten, niçin Kiliseler Birliği’nden Sırp çetnikleri kendine getirecek bir ses çıkmıyor? Polonya’da Walesa’ya ve arkadaşlarına Boşnaklara yapılan zulmün binde biri yapılmaz iken, Batıda kıyamet kopuyordu. Şimdi, **“tarafsız”** İsviçre’de, Sırp canilerinin zulmünden, insanlık suçu işleyen canavarların vahşetinden

bir satır olsun bahsetmeyen bir “hava generali”, Boşnakların “**Selâmun aleyküm!**” demesini dahi, fundamentalizm tehlikesinin bir belirtisi sayan hezeyanname yayınlıyor. Bosna’dan; son (72) saat içinde, iki buçuk saati yatakta olmak üzere toplam (6) saat uyumuş olarak dönüyor. Havaalanı’nda “Siyâset Meydanı” daveti ile karşılaşılıyor, oraya gidiyor ve bazı yurttaşlarımın, mezkûr hava generaline rahmet okutan ^{Bosna - Hersek’in imdat Cıvıllığı} sözlerini dinliyorum ki, her biri, yüreğe saplanan bir çetnik mermisinden beter! “**Çağdaşlık ve İslâm, uygarlık ve İslâm, akılcılık ve İslâm!**” Bu terimlerin, hiç değilse “Kerem ile Aslı” gibi bir bağlam içinde söylenmesi gerekmez mi idi? Hayır! “Ak ile Kara” der gibi söyleniyor! Ardından da, hiç utanmaksızın, insan haklarını bağışlayan Rabb’e iman ettiği için, bir Hukuk Profesörü, şu derecede küstahlık ile itham ediliyor: “**Hatemi Hoca burada İslâm Hukukundan bahsetti, şu halde korkuyorum, iktidara gelince o da bizi kesecek!**” Dam üstünde saksığan/Beline vurdum kazmayınan! Kendi ülkemizde, Bosna dönüşünde, böyle karşılanırsam, meslektaşım bir hukuk profesörü “**Sizin İslâm hakkında söylediklerinizi dinlemek zorunda değilim!**” derse, Saraybosna Tüneli’nde çektiğim acının benzerini çekmez miyim? **Gâh olur gurbet vatan, gâhî vatan gurbetlenir!** Oysa Saraybosna’ya girdikten sonra, Ali İzzetbegoviç’in yanında geçirdiğim yarım saatte, Cennet yellerinden esintiler almıştım.

Sonda söyleyeceğimi başta da söyleyerek Giriş’e son verelim: Yeni Asya’da, 1993’te yayımlanan “**Ba’de Harab-il-Bosna**” başlıklı yazımda, Türkiye’deki Müslümanların Boşnaklara yeterli bir yardım eli uzatamadığını acı bir dil ile yazmıştım. Ardından, Yeni Türkiye Dergisi’nin ikinci sayısında, “**Endülüs’ten Bosna’ya**” başlıkla bir yazı yayımladım. Bu yazıda da, İkinci Bayezid’den yardım isteyen Endülüs Müslümanlarına İkinci Bayezid’in yardım edemediğini çünkü Cem Sultan ile olan kardeş kavgası dolayısı ile; Batıya karşı elleri ve kollarının bağlı olduğunu söylemiş, bugün de daha vahim bir kardeş kavgası dolayısı ile yine gerekli yardımı edemediğimizi belirtmişim. Bosna-Hersek’i, özellikle Saraybosna’yı gördükten sonra, bütün kalbimle, insanlığını unutmayan herkese sesleniyorum: **Saraybosna’da Habil; Kabil tarafından boğazlanıyor!** Âdem’in insan haklarının, uygarlığın, insanlığın varisleri olarak seyirci mi kalacağız? Kendimizle yalnız kalabilecek miyiz? Aynaya bakabilecek miyiz? Huzur içinde yaşayıp huzur içinde kabre girebilecek miyiz? Allah’ın huzuruna çıkabilecek miyiz? **Şehit ailelerine sadaka vermekle vicdan azabımızı bastırabilecek miyiz?** Gümrük Birliğine girmek için çırpınabilecek miyiz? Batılı Boşnaklar, Batı’ya rağmen Batıyı Batı yapan değerler uğruna, şu Selâmun Aleykümüleri, Allahu Ekberler’i terk etmeli, bir an önce Sırlara ve Hırvatlara “**ben ettim siz etmeyin! demelidirler,**” veya “**Amerika’nın sopasından sakınmak için havuca razı olmalıdırlar**” gibi öğütler verebilecek miyiz? Peki ne yapmalıyız? Yoksa vicdan azabımızı bastırmanın en kestirme yolu, mankenlerin çıplak bedenlerini boyayarak veya “gay ve lezbiyen” kongreleri düzenleyerek, bir an önce Sodom ve Gomora veya Pompei’yi izleyerek helak olup gitmek midir? Yoksa kardeş kavgamıza bir an önce son vererek Boşnak kardeşlerimizin yanında olmamız mı gerekiyor?

Bosna Seferi’nden önce; Samanyolu Televizyonundaki bir programa katılmıştım. Orada, Sayın Vehbi Dinçerler; Bosna’da genç bir Boşnak kızdaki naklen, beni derinden sarsan ve etkileyen bir söz söylemişti. Bu genç Müslüman kız şöyle sormuş: “**Türk kardeşlerimiz, bizim buradaki cephede aynı zamanda İstanbul’u savunduğumuzun farkında değiller mi?**”

Bosna Seferi'nde, bu sözün doğruluğunun tam bilincine vardım. Yukarıda seksen yıl ara ile verdiğim iki örnek de bunu göstermiyor mu? Heyhat! Bizdeki bazı gafilleri ne Mostar'ın yıkılması, ne Saraybosna'daki soykırım, ne dökülen kanlar ve çiğnenen namuslar uyandırıyor. Yine de gaflet kavallarını üflemeği sürdürüyorlar. Çal bre çoban çal! Mostar gibi, Saraybosna gibi beldele-
rin mi yıkıldı? Nice yiğitleri şehit mi verdin? ^{Bosna - Hersek'in imdat Çiğliği} Nice göz nuru kızlarının ırzına mı geçildi?

Canilerin cinayetlerine seyirci kalan ve onlara arka çıkan Hıristiyan Dünyası! Ünlü Savaşçı Rüstem; oğlu olduğunu bilmeksizin Suhrab'a öldürücü darbeyi vurmuş, Suhrab'ı ölümden kurtaracak tek merhem olan nûşdârû'nun zamanında yetişmesine de, Rüstem ile Suhrab'ın birleşmesinden endişelenen zamanın hükümdarı engel olmuş, Suhrab can verdikten sonra nûşdârû getirilmiş idi. Sizler de, Âdem'in ve İsa'nın vârisi olduğunuz iddiasında iseniz, Habil'i öldürmekte olduğunuzun farkına varın ve derhal Bosna-Hersek Müslümanlarına haklarını verin! Aksi takdirde, istisnasız olarak her zaman Suhrab'ın ölümünden sonra yetiştirdiğiniz nûşdârûnuzu başınıza çalın ve ellerinizden asla çıkmayacak olan kan lekesinin kâbusunda boğulun! Amin! Artık anlattığınız kurt masallarından gına geldi! İnsanlığın başına iki Dünya Savaşı'nı, Hiroşima'yı, daha nice belâları açtınız, sonra da lâfa gelince "İsa'nın yolu sevgi yoludur!" diyerek, geçmişinizi de, gününüzü de Pîr-ü pâk eder, İnsanlık Onderi'ne (s.a.) sevgi ve saygıdan başka suçu olmayan bir avuç Boşnak Müslüman'ın Avrupa da insanlık onuruna sahip olarak yaşamasına dahî tahammül edemezsiniz. Oysa Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin yaşamasına izin verseydiniz, sizlerin bir serap haline getirdiğiniz insanlık değerleri düzeninin; nihayet Batı'nın göbeğinde kurulduğunu ve diğer İslâm beldelerinde de bunun hayırlı ve feyizli etkileri olacağını görecektiniz. Oysa şimdi Kabil gibi davranarak kendinizden nefret ettiriyor ve insanlığın mutluluğa erişmesini geciktiriyorsunuz. Aklınızı başınıza toplayın ve bir an önce bütün insanlığın ortak hâzinesi olan İlâhî-Tabîî Hukuka gelin! Kendi icadınız olan Fundamentalizm Frankenştayn'ını da İslâm Âlemi'ne isnad edeceğine, hep birlikte tedbirimizi alalım ve izalesinin çaresine bakalım! İnsanlık suçu işliyorsunuz, sizin yazdığımız tarih tekerrür ediyor, Hiroşimalara yol açılıyor, akılsızlıktan ne zaman usanacaksınız?

BOSNA DÜŞÜNCE VE GÖZLEMLERİ

Ertuğrul Bey'in "Bosna İçin İnsanlık Girişimi"ne katılmamı teklif etmesi; 30 Temmuz pazar günü vuku buldu ve derhal kabul ettim. Telefonu kapatır kapatmaz; eşim Kezban Hatemi de kendisini bu davetin tabîî muhatabı saydı ve o kadar şevkle yardım toplamaya, bu seferin gerçekleşmesine yardımcı olmaya koyuldu ki; ikinci telefon konuşmamızda Ertuğrul Bey'e "bir yolunu bulup Kezban'ı bu seferin dışında bırakın!" dediğim halde, bir iki gün sonra, eşimin "hukuk"tan sınıf arkadaşı olan Ertuğrul Bey, şakadan da olsa beni bu sefer dışında bırakıp Hanım'ı listeye alacağını söylemeye başladı. Hırvat ve Sırp çatışmaları dolayısıyla sürekli ertelenen seferin gerçekleşeceğinden şüphelenmeye başlamışken, nihayet 18 Ağustos Cuma günü, İstanbul'dan Split'e hareket eden "Top Air" uçağına binmek nasip oldu. Bu sefere; başlangıçta da güdülen amaca uygun olarak; çeşitli görüşlerden kimseler katılmıştı. Bu insanları birleştiren ortak amaç; hiç değilse tümüne yakın çoğunlukla, mazlum Müslüman Boşnak halkının yanında olduğunu göstermekti. Seferin; bazılarını ismen veya ayaküstü konuşmalarla tanıdığım bazıları da hemen hiç tanımadığım bu kimseleri tanıma yararı da oldu. Ressam Erol Akyavaş'ı ta-

nıma şerefi daha önce bir dost vasıtası ile nasip olmuştu. Bu seferde o'nun eşine az rastlanır olmuş bir "İstanbul Efendisi" olduğunu daha iyi anlayabildim. Yine Ressam Mehmet Gülerüz'ü bu sefer vesilesi ile tanıdım. Kendimden daha yaşlı sandığım bu değerli sanatkârın; benden tam altı gün sonra doğduğunu ve "burçlarımızın" aynı olduğunu öğrendim. Seferimizin ikinci günü, Tuzla'ya vardığımız ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı} 19 Ağustos 1995 gecesini; otelde yanıma gelen Cem Karaca'ya;¹ rahmetli babası ile benim anneannem arasında, derecesini benim de bilmediğim bir akrabalık olduğunu söyleyince; o kadar duygulu ve yoğun bir tepki gösterdi ki seferin diğer günlerinde de fırsat bulur bulmaz konuştuk ve bu sanatkârı yakından tanımak da benim için bir kazanç ve haz vesilesi oldu. Atol Behramoğlu ile bir akrabalığımız bildiğim kadarı ile yoktu, ancak, her ikimizin de Azerî oluşu dolayısı ile Cem Karaca'da olduğu gibi, bir "hemşerilik" vardı. Üstelik, yanılmıyorsam benim daha büyük yaşta olduğum bir çocukluk çağında, bir veya iki kez, Fatih'te, Sofular Caddesi'nde, herhalde şimdi yıkılmış ve yerine zevksiz bir "apartman" kondurulmuş bir ahşap köşkte bir araya gelmiştik. Bu seferde onun da gerçek bir şair veya iyi yürekli bir insan olduğunu gördüm. Kendisine, latife kabilinden, "Ataullah Bey" diye hitap ediyordum. Yalnız bana değil herkese dostça ve laubaliliğe kaçmaksızın, içtenlikle yaklaşmasını biliyordu. Cumhuriyet Gazetesi'nde maalesef yine haksız olarak kötü bir şekilde gösterilmeye çalışılan ve benim de bu sefer dolayısı ile tanıdığım Arif Arslan Bey ile Atol Behramoğlu arasında içten bir ilişki kurulabildiğini de gördüm. Yol boyunca, otobüste önümüzde oturmaları dolayısı ile de, belki en fazla görüşme fırsatını bulabildiğim Yazar Arif Arslan ve eşi Avukat Gönül Arslan ile tanışmak da benim için manevî haz ve kazanç vesilesi oldu. Prof. Dr. Asaf Ataseven ile bir iki kez ayaküstü konuşmuş, fakat yakından tanıyamamıştım. Eşi Dr. Gülsen Hanımefendi, yanlış hatırlamıyorsam, ikiz kardeşim Prof. Dr. Hüsrev Hatemi'nin sınıf arkadaşı idi. Bu sefer dolayısı ile her ikisinin de, arslanlar gibi, nasıl İslâm'a içten bağlı gönül yoldaşlarım olduğunu yine büyük bir sevinçle idrâk ettim. Saraybosna dönüşümüzde; 24 Ağustos Perşembe sabahı, Konyaç'deki motelde, 48 saate yaklaşmakta olan bir uykusuzluk ve yorgunluktan sonra, bizim için yatacak yer kalmamıştı. Girişteki koltuklara sabahçı kahvelerini hatırlatır bir tarzda serilmişken sabahın dört buçuğunda merdivenlerden inen Asaf Bey, bütün ısrarlarımıza rağmen, Gülsen Hanım ile birlikte, tabî ve içten bir nezaket ve lütuf ile derhal giyinerek odalarını bize, eşimle bana terk ettiler ve bu lütuf sayesinde, üçüncü 24 saate, iki buçuk saatlik bir uyku ile başlama imkânını bulduk. Son yirmi dört saate de otobüste geçen bir gece ile tamamlandıktan ve aradan bir on altı saat daha geçtikten sonra, İstanbul'a iner inmez "Siyaset Meydanı"na gitmemiz gerekecekti ve bu iki buçuk saatlik dinlenme olmasaydı; belki de oraya gidecek gücü bulamayacaktık.

Sanatkâr Suavi'yi, Yazar Hadi Uluengin'i de bu sefer dolayısı ile tanıdım. İnsanların birbirlerini yanlış tanıdıklarını ve İnsanlık Önderinin (s.a.) buyurduğu gibi, "**en iyi insan tanıma vesilesinin birlikte seyahat olduğunu**" daha iyi idrak ettim. Gösterişten tamamen uzak yiğitliği ile Suavi tam bir "şövalye" idi. Gönüllerimizi fetheden Aliya İzzetbegoviç'in yanından ayrılırken, Suavi'nin şu içten ve veciz cümlesini işittik: "**Ben, ömrümde ilk kez, bir şehirden insanlığımdan utanç duyarak ayrılıyorum!**"

¹ Rahmetle anıyorum (H.H)

Birlikte sefere çıktığımız Türkiyeli Boşnak kardeşlerimizi tanımak da benim için zevk ve şevk vesilesi oldu. Hüseyin (Gül) Bey, Refik (Akova) Bey, Safvet (Erdem) Bey, otobüs başkanımız Zahid (Gürdal) Bey, Seyfullah (Türkkay) Bey, “muhtar” Adnan (Liçina) Bey, Saide Hanım; dil güçlüğüümüzü hallettiler. Boşnak kardeşlerimizin feragat ve fedakârlıkla gayret sarf etmelerinin bu seferin başarıya ulaşmasında büyük katkıları oldu. Aynı zamanda ses sanatkârı yeteneği gösteren Zahid Bey’i dönüş yolculuğunda söylediği “**Lâtif Aga**” türküsü ile esasen bu sefer boyunca sık sık yaş döken gözlerimizi tekrar yaşarttı. Bu Boşnak türküsü; geçen yüzyılda; şimdi de düşman elinde olan Banya-Luka yöresinden göçe zorlanan bir Müslüman’ın, ayrıldığı yurduna ve ocağına tepe üzerinden son kez bakarken duyduklarını dile getiriyordu.

Yeni Asya çevresinden geziye katılan Dr. Zekeriya (Gür) Bey de, daha önce kısa bir süre için de olsa kendisi ile tanışmış ve konuşmuş olduğum Mazlum-Der Başkanı İhsan Arslan Bey, yine Mazlum- Der’den Râci Bey; bir iki kez konuşma fırsatını bulmuş olduğum Beşir Ayvazoğlu da bu seferde dertleşmekten zevk duyduğum arkadaşlardandı. Hukukçular Derneği’nden Faruk Bilkay Bey, Ankara’da Bosna için çalışmaları dolayısı ile daha önceden tanışmış olduğum Gamze (Öğretici) Hanım, Suavi gibi; İğman Dağı’nı aşarak Saraybosna Tüneline girme macerasında sık sık bana ve diğer arkadaşlara yardımcı olan, kolumuza giren ve karanlıkta yanlış bir adım atarak sakatlanmamızı önleyen, Bosna Dayanışma Grubu mensubu Necdet Konak Bey de bu değerli arkadaşlar arasındaydı. Necdet Konak Bey aynı zamanda duygulu bir şairdi ve sık sık ısrarımızla okuduğu Bosna Şiiri (ağıtı) ile hepimizi duygulandırıyor. Arkadaşlarımızdan; genç, cesur ve fedakâr üç arkadaşı; Dr. Bahadır İslâm, Dr. Emir Akagündüz ve Ankara’dan Serdil (Günay) Bey’i; Saraybosna’da bırakacaktık. Bu gençler; Saraybosna’daki akla sığmaz şartlar içinde hayat ve izzet savaşı veren Boşnak Müslümanların yaralarını sarmada ellerinden geldiğince yardımcı olacaklardı. Saraybosna’da, akşamüzeri, sokağa çıkma yasağı ve karartma başlamış iken, kendilerinden yaşaran gözlerle ve dolu kalplerle, helâlleşerek ayrıldık. Allah yardımcıları olsun. (23 Eylül Çarşamba) Ankara’dan Hüseyin (Bölükbaşı) Bey; olanca gayreti ile bu seferi düzenlemekle çok hayırlı bir iş yapan ve sevgili oğlu İnanç ile birlikte bu sefere katılarak hepimizden daha cefa ve sorumluluk yüklenen Ertuğrul Bey’e yardımcı oldu. Dr. Hilkat (Taylan) Hanım; yine maddî ve manevî büyük fedakârlıklar ile bu sefere katılan ve imkânlarını zorlayarak her şehirde şehit ailelerinin yaralarının sarılmasına katkıda bulunan bir “insan”dı. Aramızda birde değerli ve vakur bir rektörümüz vardı: Niğde Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ramazan Taşdurmaz. Niğde Üniversitesi Kampüsü’nde Bosna şehit ve mazlumlarının uğradıkları zulmü simgeleyecek bir anıt yaptırma niyetinde idi. Hukuk doktoru ve eski senatör İsmail İlhan Bey; her yerde olanca gayreti ile Boşnak Müslüman kardeşlerimize Türkiye’den bütün milletin sevgisini aktaran fahrî bir elçi davranışı içinde idi. Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu, Prof. Dr. Şerafettin Canda, sanatkâr Kâzım Zaim; Prof, Dr. Cem Behar, İzmirli Hukukçu Sunda (Saltuk) Bey, Kıbrıs’tan genç ve sempatik Hakan (Çaydamlı) Bey, Sağlık-İş Genel Başkanı Sayın Mustafa Başoğlu, mimar Semih (Eryıldız) Bey; Ercan (Bikliç) Bey; Dr. Ahmet (Karamolla) Bey; burada adlarını sayamadığım için beni bağışlamalarını dilediğim diğer değerli ve fedakâr arkadaşlarla ayrıca, seferimizin tabii ve ayrılmaz mensupları olan değerli basın ve televizyon görevlileri ile yetmiş beş kişi kadar vardık. Sayın Refik

Erduran, gıpta ettiğimiz bir gayretle, bizden önce sefere çıkmış, Türk birliğinin yazı ile anlatılamaz sıcak ve içten havası içinde bizi karşılamış ve Saray-Bosna'da kalan üç genç arkadaşımız gibi orada, kardeşlerimiz ile birlikte kalmıştı. Sefere katılan -basın mensupları dışında- arkadaşlarımızın tam isim listesi için, 26 Ağustos Cumartesi günü yayımladığımız “Bosna İçin İnsanlık Girişimi 18-25 Ağustos Bosna Ziyareti Sonuç Bildirisi”nin imzalarına bakılabilir.

MOSTAR'A DOĞRU

Mahallî saat ile 12.00'de, Split Havaalanı'na indik. Yanımızda götürebildiğimiz ilâç ve gıda malzemesinin otobüslere nakli ve basın mensupları için belge hazırlanması çalışmaları dolayısıyla, Mostar'a doğru yola çıkışımız ancak üçe doğru gerçekleşebildi. Bundan sonra da, yolculuğumuzun ilk **“acıları”** başladı: Bosna-Hersek toprakları içinde kontrol noktaları kurmuş olan Bosnalı Hırvatlar; **“haraç ve bac”** almaksızın otobüslere yol vermiyorlardı. Bizi Split Havaalanında karşılayan asil ve fedakâr Nimet Hanım'ın minibüsündeki IHH amblemi-ne; bu yerli Hırvatlar'ın adeta özel bir hıncı olduğu seziliyordu. Gıda ve özellikle ilâç malzemesinin bir bölümünü **“bac”***(Bir çeşit vergidir) olarak vermek zorunda kaldığımızı sonradan öğrendim ve içim sızladı. Bu Hırvatların güvenilir bir yurttaş veya müttefik olmaları mümkün olabilecek miydi? Az sonra dehşet ve ıstırap ile göreceğimiz yıkılmış Mostar; bunların eseri değil miydi? Hafız'ın sözüne o uyararak; **“Kâbe yolundaysak, mugaylân dikeninin acısına katlanalım”** dedik, bağrımıza taş basarak yola devam ettik. Ne var ki ikide bir yol kesme ve saat boyu bekletmelerle; Mostar'a, 22:00'de varabildik. Bizi bekleyenler, sokağa çıkma yasasının başlaması dolayısı ile dağılmak zorunda kalmışlardı. Buna rağmen, tahrip edilen Müftülük Binası yerine, geçici olarak Mostar Müftülüğü'nün nakledildiği, Osmanlı Dönemi'nden kalma “külliye”ye gittik. Bahçede; Arap harfleri ile Boşnakça yazılmış kitabesi olan “Derviş Şeyh İshak Türbesi” vardı. Külliyenin yanındaki Cami; Hırvatlar'ın Mostar'ı ve tarihî Mostar Köprüsü'nü tahrip ettikleri sırada, tahribattan nasibini almış görünüyordu. Gece karanlığında tahribatı bütün dehşet verici görünümü ile göremeyecek, sadece, bir **“izlenim”** edinecektik. 24 Ağustos Perşembe günü Mostar'a tekrar gelecek ve barbarlığın boyutlarını iyice görecektik. Mostar'a vardığımızda ilk görüştüğüm Mostar Müftüsünün sözleri; bu sefer boyunca duyduğum, düşündürücü ve ibret verici sözlerin de ilki olacaktı: Müftü Efendi, vakur ve mütevekkil bir üslûp ile Mostar'ın ve İslâmî eserlerin uğradığı muazzam zarardan bahsettikten sonra, bu tahribatın önemli bir sonucunun da Boşnaklara kimliklerini hatırlatmak olduğuna dikkati çekiyordu. Gerçekten de Hırvat ve Sırlara Yugoslav Federasyonu içinde **“siz onları seversiniz”** Kur'ân-ı Kerim buyruğu çerçevesinde yaklaşan Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlardan, **“onlarsa sizi sevmezler”** beyanının sınırlarını da aşan bir kin ve intikam davranışı görmüşlerdi. Mostar'ın biçare kedi ve köpekleri dahi bu kin ve intikam saldırısının dehşeti içinde, **“depreyona”** uğramış bir halde görünüyorlardı. Osmanlı Komplekslerini Boşnaklara zulmederek gidermeye çalışanlar, Boşnaklarda İslâm bilincinin yükselmesine sebep olmuşlardı. Mostar; tahrip edilmesinden önce, birçok arkadaşın ısrarla gidip görmemi tavsiye ettikleri bir Osmanlı-Batı sentezi örneği, eşsiz şirinlikte bir şehirdi. Tahrip edilmiş halini görmek kısımda varmış. Eski halini görseydim, belki duyduğum acı da çok daha şiddetli olacaktı. Mostar'da, Heinrich

Böll'ün yaşlı babasının, Köln “harabeleri” karşısında ıstırapla içini çekerek söylediği sözü hatırladım: **“Herşeyi eski haline getirmek için bir yüzyıl gerekecek ve tabiatıyla ben bunu göremeyeceğim!”** Böll'ün belirttiği gibi, Almanlar, her şeyi eski haline getirmeyi, maddi açıdan 20-30 yıllık bir süre içinde başardılar. Ne var ki, “manevî açıdan, tam bir “yapılanmaya” ulaşamadılar. Mostar'ın ve bütün Bosna-Hersek'in, ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı} kısa bir zamanda ve yeniden bulunduğu İslâmî kimliği ile, maddî ve manevî yapılanmasını tamamlaması için Allah'a niyaz ederek Mostar'dan ayrıldık. Tahribat; Kafilenin Mostar'da gecelemesine uygun bir yer bırakmamıştı.

KONJİÇ

Basınımızın “yiğit kızlarından” Şerif Turgut da Mostar'da bizi karşılamıştı ve Konjiç (Konyiç) kadar kafilemize katılmıştı. Konjiç; yanılmıyorsam, Osmanlı'nın Koniça dediği ve Koniçalı Abdüllâtif Efendi gibi ulemadan zevatı Osmanlı-İslâm kültür çevresine veren, ismiyle de Konya'nın hatırasını Hersek'de sürdüren yer olacaktı. Konyiç'e gece Ol'e doğru vararak orada konaklayacak ve ertesi gün Zenica (Zenisa) ve Tuzla'ya doğru yola çıkacaktık. Mostar ile Konyiç arasındaki yolculukta, Mostar tahribatının ve Mostar'a kadar Hırvat kontrol noktalarındaki “yaşantılarının” ilk “izlenim ve deneyimlerin” etkisi ile Prof. Dr. Cem Behar ile birlikte, “İnsanlık İçin ortak bir Tabiî Ahlâk ve Hukuk”un pratik olarak mümkün olup olmadığı üzerinde söyleştik. Konyiç'e vardık ve geceyi orada, yine birinci katında camları yok ve mermilerden nasibini almış bir motelde geçirdik.

ZENİCA'YA DOĞRU

19 Ağustos Cumartesi sabahı Konyiç'te konakladığımız motelden; Zenica yolu ile Tuzlaya gitmek üzere yola çıktık. Hersek yöresinden Bosna'ya doğru gidiyoruz. Adının; bizdeki anlamı ile “Tarçın” demek olduğu belirtilen Tarçın'da kısa bir duraklama yapıyor ve Boşnak mücahitler ve sevimli küçük çocuklarla ilk kez temasa geçiyoruz. Gündüz gözü ile gördüğümüz çevre; İsviçre'yi aratmayacak ölçüde güzel ve yer yer daha da güzel! Yazık ki bu cennet ülke; İsviçre'nin geçmişteki huzursuz dönemleri ile kıyaslanamayacak bir kötü dönem geçiriyor. Yine Mostar'a gelişimizde olduğu gibi Hırvat kontrol noktaları ve yer yer Hırvatlar tarafından tahrip edilmiş Müslüman yerleşim merkezleri veya hiç değilse bu yerleşim merkezlerinin Müslüman kesimleri, özellikle tahrip edilmiş camiler görülüyor. Bu Hırvatlar da şimdi Amerikan usulü barış plânına göre, Boşnak Müslümanlara vasi kılınmak isteniyor! Tarçın'den sonra geçtiğimiz Kreşeva'da, Müslümanlar tamamen sürülmüş, camiden harabe duvar kalıntıları kalmış. Böyle giderse bir süre sonra üzerlerinde kim bilir hangi fesat yuvası bir şeddadî bina yükselecek olan Müslüman mezarlığını, otobüs ile geçerken, hüznle seyrediyor ve her gördüğümüz bu gibi mezarlıklarda yatan kardeşlerimiz için Fatiha okuyoruz. Bu arada Saraybosna'yı (Sarajevo) kuşatmış olan Sırp canilerinin 10-12 km. kadar uzağındayız. İki gün sonra, Tuzla'dan Zenica'ya dönerken, Birleşmiş Milletler, Sırp ateşi altında olduğu gerekçesi ile yolumuzu değiştirecek ve az sonra bir kilometre uzağımızdaki mevzilerden yükselen duvarları göreceğiz. Öğleyin, Sarajevo'dan 80 km. uzakta olan Zenica'ya varıyor ve Türk Birliği'ni ziyaret ediyoruz. Türk Birliği'nin eski komutanı ve bugünkü komutan Albay

Berberoğlu, birliğin bütün mensupları, bizi Split'te karşılayan ve uğurlayan Tarık binbaşı, Boşnak kardeşlerimizce çok seviliyorlar hemen her yerde, Türk Birliği Komutanı'nı, bir başka Türk elçisi gibi saydıklarını belirtiyorlar. Ben Fas'da ve diğer Müslüman lkelerinde bulunduğum zaman da kendimi adeta vatanımda saymış, bir yabancılık hissetmemiştim. Saray-Bosna'da, Zenica'da, Tuzla ve Mostar'da, ^{Bosna - Hersek'in imdat Cığlığı} Travnik'de de aynı ruh hali içinde olacaktım. Birliğimiz'de de kendimizi ülkemizde hissettik. Son derece sıcak ve içten bir kabul gördük. Birliğin genç mensuplarının tertemiz gülmsemeli çehrelerle yanıma gelmeleri ve birlikte resim çektirmemizi istemeleri yine gözlerimi yaşarttı. Oradan Zenica Belediye Başkanlığı'na giderek, bize verilen bilgileri dinledik. Kürsüdeki görevliler arasında sevimli ve güler yüzlü, Bosna-Hersek vatandaşı bir Hırvat asıllı zat da vardı. Yolda gördüğümüz, Hırvatlar tarafından tahrip edilen nice camilere, bütünü ile harap olan Mostar'a rağmen Müslüman Boşnaklar, İslâm'ın gereği olan hoşgörüye sahip olmayı sürdürüyorlardı. Batı ve Amerika ise bunu görmezlikten geliyor, Boşnak Müslümanlar'ın bugüne kadar çok tabii ve içten bir şekilde sürdürdükleri düzeni değiştirme niyetinde olduklarını gösterecek hiçbir davranışları olmadığı halde, bu kardeşlerimiz yine **“potansiyel fundamentalizm tehlikesi”** temsilcileri olarak gösteriliyorlardı. Makarios'u Devlet reisi olarak bağrına basmakta tereddüt etmeyen Batı; İzzetbegoviç'e yine artık gına getiren, bıktıran “fundamentalizm” ithamı yöneltmekten utanmıyordu. Allah Boşnak Müslüman kardeşlerimizin yardımcısı olsun. Tam anlamı ile **“dhil ve haric bedhahlar”** tarafından çevrilmiş durumdalar. Mostar'ı tahrip eden Hırvatlar; Hırvatistan vatandaşları değil de bütün -kendi deyimleri ile- Herceg-Bosna'da hak iddia eden Bosna-Hersek vatandaşları; Mostar'ı ikiye bölerek, Berlin ve Beyrut'u hatırlatır şekilde, kendileri bir **“Herceg-Bosna Hırvat Cumhuriyeti”** kurmuşlar. Sırp, aynı yıl, Hırvatlar'dan üç ay kadar önce, 1992 Mart'ı sonlarında, Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni iln etmişler. "Latif Aga"nın Banja-Lukası'nda meclislerini, Sarajevo güneyindeki Pale'de hükümetlerini kurmuşlar. Başlarına da insanlığın yüz karası bir ruh hastasını geçirmişler. 1993'te de Bihaç'ta “Müslüman” Fikret Abdiç; “zerk batı Bosna”yı iln etmiş. Avrupa Devletleri'nin gözdesi ya Sırp, ya da Hıvatlar ve kimsenin yüreği Müslümanlar için yanmıyorken, Amerika da, arkasında Hıvatistan olan Hıvatlar ile arkasında Sırbistan olan Sırp, “49-51” dengesine bağlayıp Müslümanlara ise ancak Hıvat vesayetinde ramazan davulu çalan bekçi babalığı münasip görerek sözüm ona sulh plnları hazırlıyor. Bize “Amerikan mandası” münasip görüldüğünde razı olduk mu? şu halde Boşnak kardeşlerimizi hiç değilse seçimlerinde serbest bırakalım ve onları zilleti seçmeye zorlamayalım.

Zenica, nispeten güvenlik hissedilen ve tahriplerden masun kalabilmiş bir şehir. Buradaki Türk Birliği'nin de bu güvenlik havasına önemli katkısı olduğunu sanıyorum.

TUZLA'YA DOĞRU

Saat 15.00'da Tuzla'ya doğru yola çıkıyoruz. Yine çok güzel bir çevre, fakat olduğuca kötü yol şartları içindeyiz. Hava karardıkça ve yağış ve soğuk arttıkça Tuzla'ya varışımız da gecikiyor. Burada da, Mostar'daki gibi olduğuca geç bir saatte, gece 22.00'ye doğru Tuzla'ya vardığımız için, yetkililerle tanışmamız ertesi güne kalıyor. Konjiç'deki motelden hallice, yine de savaşan bir ülkede olduğumuzu gösteren bir otelde geceliyoruz. Bu ikinci gece, özel-

likle Cem Karaca ile, **“hemşerilik ve akrabalık”** sohbetlerine girişiyorum. Çok iyi ve duygulu bir sanatkar gönlünü; bir **“melâmet neşesi”** ile gizlemek istediği, fakat gizleyemediği kanaatine varıyorum.

20 Ağustos Pazar günü; Belediye Başkanı Selim Beşlagiç ile tanışıyor ve 25 Mayıs 1995'te, benim kabulüme göre İnsanlık Önderi'nin (s.a.) doğum ve vefat günü olan bu tarihte, atılan bir Sırp mermisi ile 70 kadar insanın ölümüne yol açılan yere gidiyoruz. Bu yere konan levha ve çiçekler arasında Kur'ân-ı Kerim'in **“Hangi günah yüzünden katledildi?”** âyet-i kerîmesi ve Boşnakça çevirisi gözüme çarpıyor; **“Zbog Kojec de criha ubieno?”** Buradan gittiğimiz ve bu olayın kurbanlarının defnedildiği mezarlıkta, Hıristiyan ve Müslüman mezarları yan yana. Genç kızlar ve genç erkekler, iki ay önce yitirdikleri nişanlılarının kabirleri başında gözyaşı döküyorlar. Babalar, analar, kardeşler; bir yandan kabirlerin üzerine dikilen çiçeklere özen gösterirken, bir yandan da ağlıyorlar. Hemen hepimiz; ağlayanlarla birlikte ağlıyoruz. Arif Arslan Bey Kur'ân-ı Kerim okuyor ve içten bir dua ile hepimize tercüman oluyor. Gerçekten de bu insanlar hangi suçları yüzünden öldürüldüler? İnsanlığın, savaş dolayısı ile dahi olsa, şehirleri bombalamaktan, vurmaktan vazgeçeceği zaman gelmeyecek mi? Bu ziyaretten sonra ikiye ayrılıyoruz. Bazılarımızı “cepheye” giderken ben ve “refikamın” dâhil olduğu diğer bölümümüz de Havaalanı'nda kurulan mülteci kampım görmeye gidiyoruz. Şimdiye kadar hiç mülteci kampı görmediğim için, hiç değilse yağmur geçirmeyen barakalar göreceğimi ve buradaki kadın ve çocukların hiç değilse sıcak bir çorba içebildiklerini düşünüyorum. Kampa girdikten çok kısa bir süre sonra ne kadar “iyimser” hayallere kapılmış olduğumu dehşetle görüyorum. Bu kampa 6000'e yakın insan geçmiş. Şimdi 650 kadar kadın ve çocuk, gece yağmurun çamurlaştırdığı çıplak toprak üzerinde, içinde ayakta bile durulamayacak olan, âdi bezden, sözde çadırlar içindeler. Önerilerine de, söylediklerine göre günde bir kez, muhtemelen Amerikan ordusundan artakalan ve yirmi beş yıl öncesinin tarihini taşıyan, siyah naylon içinde yenmez yutulmaz ve doyuramaz sözde yiyecekler “atılıyor”. Emîr-ul-Mü'minîn'in sözlerini utançla hatırlıyorum: **“And olsun Allah'a ben de en lezîz dünya nimetlerinden tatmasını bilirdim. Ne var ki çevremde susuzluktan ve açlıktan kavrananlar bulunduğu düşüncesi, beni bundan önlüyor...”** Biz buradan yurdumuza dönecek, olmadık cefalar sonucunda ölebilmiş olan hayvancağızların etlerini ısmarlayıp didikledikten sonra tabaklarımızda bırakacak yahut **“doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar”** yiyeceğiz. Kocaları, babaları, kardeşleri Sırp canileri tarafından şehit edilmiş bu biçare çocuk ve kadınlar ise burada balçık üzerinde, yağmur altında, aç geceler geçirecekler. Kampa gelen mücahit komutan Adem Hacı; bize **“Buradaki trajediyi gözlerinizle görmeniz hayırlı sonuçlar doğurabilir. Bu kadın ve çocukların geldikleri Srebrenica içindeki İslâmî tarih ve kültür eserleri dolayısıyla düşmanın baş hedeflerindendi”** diyor. Türkiye'de maalesef adı bazı sözlerle gölgelenmek ve dolayısıyla da Bosna-Hersek'e gidecek yardımların engellenmesine de vesile kılınmak istenen Adem Hacı, vakur ve temiz çehresi ile yanımızda. Yanımda getirdiğim, Yeni Asya hediyesi bir **“Cevşeni”** bütün arkadaşlarının da düşman mermisinden korunması duası ile Adem Hacı'ya veriyorum. Teşekkür ederek alıyor ve üzerindeki askerî elbisenin gömlek cebine yerleştiriyor. Bir kız bizlerden Kur'ân-ı Kerim istiyor. Yanımızda getirmediğimiz için çok üzülüyoruz. Suudilerin satılamamak, sadece hediye edilmek şartı ile

bastırdıkları, Kur'ân-ı Kerim metni ve Boşnakça tercümesinin bu kamptaki isteyenlere dağıtılması ne kadar iyi olurdu!

Birleşmiş Milletler görevlisi, Pakistanlı Subay; ilerideki pist üzerinde toplanan kalabalığa yaklaşmamamızı, hiç değilse “kamera” ile çekim yapılmamasını ihtar ediyor. Kamp şartlarını protesto için toplananlar, kameraları kırabilirlermiş. Bizden önce de kampa gelen heyetler olmuş. Her gelen “çekim” yapıp gidince, bu çekimlere rağmen kamp şartları düzelmeyince, haklı bir öfke tezahürü beklenebilirdi. Biz; Pakistanlı Subaya, Türkiye’den gelen bir heyete aynı tepkiyi göstereceklerini sanmadığımızı söyledik ve birlikte olduğumuz Boşnakça bilen arkadaşlarımız aracılığı ile önceden, mitinglerine katılmamızı isteyip istemediklerini sorduk. Katılmamızdan memnun olacakları haberi gelince de, arada çiseleyen yağmur altında incecik giysilerle yere oturmuş kadın ve çocuk kalabalığına yaklaştık. Sırpların elinden kaçabilmiş, yaşı da belki henüz cepheye katılmaya uygun görülmeyen bir delikanlı, Türk heyetinin gelişinden memnun olduklarını, burada gördüklerimizi anlatarak şartların düzelmesine yardımcı olmamızı istediklerini kürsüden açıklıyordu. Eşim Kezban Hatemi kamp şartlarından en fazla hayal kırıklığına uğrayan ve tepkisini haykıranlardandı. Elindeki yenip yutulmaz sözde yiyecek paketini kameralara göstererek Birleşmiş Milletleri ve Dünyayı göreve çağırıyordu. Dönüşümüzden sonra, yanılmıyorsam 27 Ağustos Pazar gecesi telefon eden Aydın (Gülân) Bey; CNN’in bu sahneleri yayınladığını bize bildirdi. Kamp şartlarında bir gelişme olup olmadığını bilmiyorum. Sonbahar gelmek üzere, kış da yaklaşmaktadır. Bu insanların; bu şartlar altında kışı geçirmelerine imkân yoktur. Bir an önce hiç değilse barakamsı evlerin kurularak bu evlere nakledilmeleri gerekir. Boşnak kardeşlerimiz, çok haklı olarak, artık çocuklarının başka ülkelere naklini değil, yardım edilerek kendi yurtlarında barındırılmalarını istiyorlar. Her Müslüman’ın, imkânı nispetinde bir yardım ile iş malî fedakârlığa gelince **“Petrol zengini Araplar ne güne duruyorlar?”** bahanesine sığınmaksızın, ellerinden geleni yapması ile hiç değilse bu mülteci kampındaki insanların, bizden Kur'ân-ı Kerim isteyen, gelenlerden birinin eline tutuşturduğu bisküvi paketi kendisi için o kamp şartları içinde önemli bir yiyecekken, bize, paketi uzatarak **“konuğa ikramda bulunan”** yine de güler yüzlü ve iyi yürekli kalmasını bilen bu genç kızların, babalarının Sırplar tarafından şehit edildiğini bilmeyip ormanlarda savaştıklarını zanneden çocukların karakıştan önce bir dam altına sokulmaları sağlanabilir. Biz, Türk toplumu olarak bunu yapamaz mıyız?

Kamp’tan; kendimiz de dâhil olmak üzere, Dünya’nın bu faciaya seyirci kalması karşısında isyan duyguları ile üzüntü içinde ayrıldık. Onları; görmeksizin anlaşılmasız şartları içinde bıraktık. Kadınlardan birisi, çok veciz ve yüreğe saplanan bir sözle, eşime, aramızdaki farkı belirtmişti: **“Sen, buradan çıktıktan sonra, evine döneceksin, değil mi?”**

Biz bu yolculuğa çıkarken, hayırsever yurttaşlarımızdan, beklediğimizin de dışında, kendi imkânlarını zorlayarak yardım gönderenler oldu. İlaç, yiyecek ve para yardımının önemli bir kısmı, bu mülteci kampı için yetkililere teslim edildi. Belediye Başkanı Selim Beşlagiç, komutan Adem Hacı, heyetimizden Arif Arslan ve Av. Gönül Arslan, Mazlum-Der Başkanı İhsan Arslan, Prof. Dr. Asaf Ataseven ve Dr. Gülsen Ataseven ile birlikte gittiğim Tuzla Diyanet Merkezinde, bizzat Belediye Başkanı Selim Bey; Müftülüğe de, komutan

Âdem Hacı'e de, hangi amaçla yapıldığı belirtilerek tereddütsüz ve güvenle yardım ulaştırabileceğini, bu yardımların da amaca uygun sarf edileceğini temin etti. Oysa bizde sanki Tuzla Belediyesi ile Adem Hacı arasında bir uzlaşmazlık olduğu kanaati yaygındı. Bunun böyle olmadığını görmek, bizleri çok memnun etti. Para yardımının bir kısmını buraya ve makbuz karşılığında bıraktık. Paranın azlığına bakılmaksızın ve utanç duyulmaksızın her Müslüman bir miktar yardım ederse, Boşnak kardeşlerimizin hiç değilse cephe gerisinde bıraktıkları eş ve çocuklarının, şehit arkadaşlarının halini düşünerek dert etmeleri önlenmiş olur. Bazı gazetecilerin yazdıkları gibi, bu yardımların, önceden ilmihal soruları sorularak bu sınavda başarılı olanlara verildiğine de ben hiçbir yerde tanık olmadım. Orada gördüklerimizi yurda dönünce niçin unuttur da yine bu gibi kısır ve çıkmaz çekişmelere düşeriz?

Tuzla Diyanet Merkezi, 1949'a kadar faal olan, 1970'te yıkılan Behram Begov Medresesi yerine inşa edilmiş çok temiz ve ferah bir bina içinde. Orada, Müftü Vekili Besim Caniç ile konuştuk. Tuzla ve yöresinde, 650.000 kadar Müslüman halk olduğunu, 300 imam ile beş vakit namaz ve Cuma namazı kıldırılarak, ihtiyaca cevap vermeye çalışıldığını, bir yandan da içinde bulunduğumuz okulda din eğitimi verildiğini anlattı. Komünistlerin hâkim olduğu eski dönemde, İslâm'ın izlerinin silinmeye çalışıldığını söyledi. Hırvat veya Sırp'ların hâkim olacağı ve İslâm'ı "**Osmanlı istilâcılarının barbarlık kalıntısı**" olarak göreceklere bir yönetimde yine aynı icraata dönüleceği şüphesizken, Boşnakların bağımsızlıklarından feragat zorlanmalarını ve Müslümanların da bu gibi barış plânlarına aracı olmalarını ben anlayamıyorum.

Müftülükten ayrıldık. Öğleden sonra, çeşitli çalışma gruplarına bölünecektik. Bir kısmımız Tuzla Üniversitesi Rektörünü dinlemeye gittik. 19:00'dan itibaren de otelde "politik" konuların konuşulup tartışılacağı bir toplantı olacaktı.

Tuzla Üniversitesi rektörü ve diğer yetkililerin verdiği bilgiye göre, Tuzla Üniversitesinde teknik üniversite niteliği ağır basıyor. Geçmiş çok eski değil. Savaştan sonra büsbütün sıkıntı çekiyorlar. Esasen, buradaki maaşları görünce, Türkiye'deki maaşlardan yakındığımdan da utaniyorum nerdeyse. Sonra da, kendi kendimi, "**Türkiye'de maaş azlığından değil adaletsiz gelir dağılımından şikâyet ettiğimi**" düşünerek teselli ediyorum. Saraybosna Belediye Başkanının aylığının 120 mark olduğunu polis ve askerlerin 10-12 mark civarında aylık aldıklarını, bazı emeklilerin maaşının ise ayda 5 mark olduğunu düşününce tekrar efkârlanıyorum. Bu aylıklarla geçinmeye imkân yok! Tuzla'da pek göze çarpmıyor, fakat Saraybosna'da caddelerin orta kenarlarındaki toprak alanların bile ya şehitlik, ya mısır ve domates tarlası, yahut karışık olarak her ikisi bir arada şehitlik ve tarla olduğunu göreceğiz. Sırp mermilerinden çarpılmış ve pek oturulacak hali kalmamış blok apartmanların dairelerinin balkonları toprak doldurularak yine 5-6 m²'lik "**minyatür sebze bahçeleri**" haline getirilmiş olduğunu da içimiz sızlayarak göreceğiz. Tuzla ve Zenica'da bu kadar iç sızlatıcı görünüm yok ise de, mülteci kampı ve savaş halindeki bir ülkenin genel sıkıntısı, yine mermilerle tahrip edilmiş bina görünümüleri eksik değil! Yine Tuzla Üniversitesi'ne dönersek, sistem, yanılmıyorsam, daha çok Alman Üniversitelerine benziyor. Üniversiteler Millî Eğitim Bakanlığına bağlı, ne var ki yöneticilerini seçmede özerk durumdadır. Bu bakımdan bizden ilerideler. Türk üniversiteleri ile ciddi işbirliği ve -onurlu insanlar oldukları için çok açık söylemeseler bile- yardım bekliyorlar.

“**Kendisi muhtac-ı himmet bir dede! Nerde kaldı gayriye himmet ede!**” beytini yine üzüntü ile hatırlıyorum. Yanımda oturan Sayın Niğde Rektörü de -haklı olarak- vaadde bulunamıyor, sadece, bu dilekleri “**yansıtacağı ve ileteceğini**” söylüyorlar. Tuzla Üniversitesi rektörü; Zagreb Üniversitesi’nin 17. yüzyılda, Belgrat Üniversitesi’nin 19. yüzyılda kurulduğunu; kendi Üniversitelerinin ise ^{Bosna - Hersek’in imdat Çığı} ancak yarım yüzyıllık bir geçmişi olduğunu söyleyince, hiç değilse “**maneviyat**” yükseltmek için söz alıyor ve Türkiye’de bizim üniversite tarihimizi hiç değilse Fatih’ten başlattığımızı, Osmanlı’dan günümüze kadar, Boşnakların Türk bilim tarihine önemli katkıları olduğunu, şu halde kendilerini 20 yüzyıl ortalarına kadar “**üniversitesiz**” toplum saymayıp Osmanlı Üniversite Tarihi’ni benimseyebileceklerini, buna hakları olduğunu söylüyorum. Nezaket ve yanılmıyorsam memnuniyetle gülümsüyor, fakat benimle aynı fikirde olup olmadığını söylemeksizin, Hukuk Fakülteleri hakkında istediğim bilgiyi veriyor: Bosna-Hersek’te savaştan önce dört Hukuk Fakültesi varmış: Mostar ve Sarajevo’dakiler; savaş şartları içinde, herhalde faaliyette sayılamazlar. Banyaluka da Bosnalı Sırpaların işgalinde. Dördüncüsü Zenica’da mıydı? Yazık ki iyi not edememişim.

Savaş, yakında onurlu biçimde sona ererse inşallah, daha geniş çapta olmak üzere, Boşnak Müslümanlarla gerçek imeceli bir bilimsel çalışmaya girilmesi, gerek sosyal bilimler ve gerek tabii bilimler alanında, çok yararlı olur. Siyasette de, Üniversite Politikasında da, Boşnak Müslüman kardeşlerimizi; boş öğütlere muhtaç ve bizden geri kalmış kimseler olarak değil, bizim de onlardan öğrenecek çok şeyimiz olan eşit kardeşlerimiz olarak görmeliyiz. Paylaşılan sofraya bereket geleceğini de İnsanlık Önderi; Eşsiz İnsan, Sevgili Peygamberimizden (s.s.) öğrenerek, Üniversite soframızdaki soğan-ekmeğimizi de Boşnak kardeşlerimizle paylaşmalı, düdüğü de kendileri çalmak için bize para veren ve başımıza kakan ülkelerden ümidi kesmeliyiz. Bir zamanlar Boşnak kardeşlerimize uzanarak ve onları dolaşarak özel çıkar örgütlerinin “**bir koyup üç almaları**” için komisyonculuğa soyunanlar, herhalde şimdi bu meydanın başka meydan olduğunu anlayarak ve arkalarında tutulmamış vaatler bırakarak Bosna-Hersek’i unutmuşlardır. Bilelim ki Bosna-Hersek dünyası bugün âhuret tarlalarıdır, komisyonculuk alanı değil!

Üniversite yetkililerine teşekkür ederek ayrıldık: Allah’a emanet! Osmanlı bu deyiimi Bosna-Hersek’de unutarak “**adiyö, mersi, bonjur**” demeye başladığı sıralarda, Boşnaklar unutup terk etmemişler. Bugün de “**bay, çav ve çüs**”e itibar etmeyip yine “**Allah’a emanet!**” diyorlar. Can-ü gönülden, Allah’a emanet olun aziz kardeşler!

Otele döndük. 19.00’da, otelde, “**politika**” konulu toplantı başladı. Doğrusu bu toplantıda biraz içim daraldı: Kürsüde, Sırpı var, Hırvat’ var. Saraybosna zulmü şöyle gerektiği gibi, ağız dolusu tel’in edilecek yerde, sürekli “**hoşgörü içinde, çok halklı bir toplum**” olarak birlikte yaşamadan söz ediliyor. Boşnakların Müslüman oldukları için baskı gördüklerine değinen yanılmıyorsam tek kişi bile, “**bizde olduğu gibi ileride kurulacak düzenin de seküler**” olacağı teminatını veriyor!

Şu anda Zagreb’de Belgrat’ta, Pale veya Banyaluka’da, Mostar’ın Hırvat işgali bölgesinde böyle bir toplantıya katılsaydık, öyle sanıyorum ki,, hiç kimse, “**ileride Katolikliğe veya Ortodoksluğa yüz vermeyecek, seküler olacağız**” deme gereğini duymazdı. Oysa suç-

lu durumunda olan, İslâm'a hoşgörü göstermeyip camileri yerle bir eden onlar! Buna karşılık, Kiliselere, Sinagoglara asla dokunmayıp üstelik savaş sırasında bile siyaset kürsülerine Sırp ve Hırvat yerleştiren ise, Boşnaklar! Şu halde nasıl oluyor da **“barbar, fundamentalist, terörist vs.”** sövgüleri yine Boşnaklara yöneltiliyor da Sırplar ve Hırvatlar uygar Batı'nın 1 düşman kardeşleri oluyor?

Bosna - Hersek'in imdat Çığılığı

Niye asıl onlardan istenmesi gereken şu “sekülerizm” güvencesi; “tahliye” için “kefalet” şartı, sadece Müslümanlara koşuluyor? Üstelik bu güvenceyi verenlere bile, yine güvenilmeyecek **“seküler Müslüman'ım demek yetiştirmez, Müslüman değilim demeniz gerekir”** şartı dayatılıyor?

Bu hava beni bunalttığı için, kürsüye, üstelik iki kez, oradaki Sırp veya Hırvat tarafından cevaplanacağı ümidi ile, şu soruyu yolladım: **“Bosna-Hersek'in Sırp ve Hırvat vatandaşları; Boşnaklara yapılan zulmüne karşı, bugüne kadar, Dünya Kiliseler Birliği, Vatikan, Patrikhane, Birleşmiş Milletler gibi bir kuruluşa başvurarak bu zulme son verilmesini istemişler midir?”**

Birincisi hokkanın altına girdiği için ikinci kez gönderdiğim soru da, kürsüdeki heyet mensubu vatandaşlarımız, arkadaşlarımız tarafından, yine hokkanın altına gönderildi. (Şimdi buna “sumen altı edildi” diyoruz). Herhalde kürsüdeki Sırp ve Hırvat'ı inciteceği düşünüldü. Sorunun niçin okunmadığını sorsaydım, “kasten olmadığı” hararetle temin edilecekti. Bunu sezdiğim için, bu nezaket karşısında saygılı bir sükûtu yeğ gördüm: **Haddeden geçmiş nezaket, yâl-ü bâl olmuş sana!** Ancak; haddeden mi geçmiş, haddini mi aşmış, “fart-ı nezaket” acaba nezâketten başka bir şey mi olur? Bunun üzerinde de fazla düşünmeden aşağıya indim.

20 Ağustos Pazar gecesi; Tuzla'da ikinci ve son gecemizdi. Belediye Başkanı Sayın Selim Beşlagiç'in otelde verdiği mütevazı, fakat savaş şartları içinde oldukça cömertçe ve konukseverlik örneği olan yemeğe davetliydik. Boşnak kardeşlerimiz çok konukseverdiler. Belediye Başkanı ve eşi, herhalde boğazlarından geçmediği için, akşam yemeği yemedikleri bahanesi ile bizleri “uyutmayı” başarmışlar, bizim önümüze ise, tek çeşit, fakat leziz ve doyurucu bir yemek getirtmişlerdi. Bu arada; Belediye Başkanının hatırına oraya gelen ve herhalde para da almayan bir genç müzisyen grubu; bazı Boşnak parçaları çalıyordu. Belediye Başkanı; toplantının, savaş şartlarının unutulduğu bir eğlence havasına dönüşmemesi, bir yandan da savaşa rağmen morallerinin yüksek olduğunu göstermek ve konukları bir nebze eğlendirmek için gayret sarf ediyordu. Buna rağmen; Heyetimizin “fakîh” üyelerinde memnuniyetsizlik hakimdi. Arada yükselen müzik, sabahleyin ziyaret ettiğimiz mezarlar, mülteci kampı vs. hatırlanırsa, bu gerginliği açıklıyordu. Havayı değiştirmek için, Suavi ve Cem Karaca sahneye çıktılar ve **“Çanakkale içinde aynalı çarşı”**ya başladılar. **“1402 şartlanması”** ile **“acaba darbe mi geliyor?”** diye bir an için endişelendimse de, ardından, bu şarkıyı her zaman dinlediğim gibi hüznümlendiğim gibi hüznümlendim, **“gençliğim eyvah!”**larda, cephede şahadete eren Boşnak gençlerini, bizden ve diğer İslâm ülkelerinden gelip de bir köşede yeşile boyalı tahtadan bir kitabe altında yatan genç şehitleri düşündüm. Ardından, yine bizleri her defasında hüznümlendiren bir ağıt-türkü geldi: **“Havada bulut yok, bu ne dumandır ?”**

Boşnak millî marşı da, ayağa kalkılarak ve sağ yumruklar kalp üzerinde, coşku ile okundu. Bu gece ben de, bir yandan fukahâmızın, bir yandan da o gün ziyaret ettiğim mülteci kampının etkisinde, ev sahiplerinin yemek bile yemedikleri bu **“dansözsüz ve danssız”** daveti; savaş şartlarına uygunsuz gören, hiç değilse tedirgin olan bir ruh hali içindeydim. Bir taraftan da az önceki **“Politika”** toplantısının etkisinde ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı} heyetimiz mensuplarından ve Türkiyeli Boşnak arkadaşlarımızın Zabıt Bey'e şu soruyu sordum: **“Yanılıyor olabilirim, fakat, gördüğüm kadarı ile, siz biraz Almanlara benziyorsunuz, her bölgede daha dar bir hemşerilik duygusu var, meselâ Tuzlahılar Saraybosna'yı aynı şiddetle benimsemiyor, bu izlenimim doğru mu?”** Bu soruyla Zahit Bey'i üzdüm, fakat o da **“Benim iki günde maalesef doğru olan bu izlenimime nasıl varabildiğime hayret ettiğini”** söyledi. Bugün bu satırları yazarken, bu izlenimin doğru olduğundan emin değilim. Davetin geri kalan kısmını da Cem Karaca ile sohbet ederek tamamladım.

TUZLA'DAN ZENİCAYA DÖNÜŞ

Ertesi sabah erkenden yine Zenica'ya doğru yola çıktık. (21 Ağustos Pazartesi). Yolun bir bölümünde Sırp ateşini oldukça yakından gördük ve BM askerleri tarafından yolumuz değiştirildi. Yine bizi sıcak konukseverliği ile karşılayan Birliğimize uğradık ve Komutan Berberoğlu'nun güler yüzü ile karşılandık. Zenica Belediyesine gitmemizden önce, Ertuğrul Bey; Saraybosna'ya girmenin güçlüklerine bir kez daha dikkati çekti. Benim gibi “yaşlıların” ve kadınların Saraybosna'ya gidecek kafiye katılmasında gönülsüz bir tutum içindeydi ve bunda da haksız değildi. Oysa eşim Kezban Hatemi; taviz vermez bir tutumla, mutlaka Saraybosna'ya girmek ve “Kahraman-bilge” (veya Hâkim Emir) Aliya İzzetbegoviç'i ziyaret etmek istiyordu. Bu sebeple de, Ertuğrul Bey'den bağımsız olarak, Komutan Berberoğlu; Zagreb'deki büyük elçimiz Sayın D. Batıbay ve Saraybosna'daki büyükelçimiz Sayın Ş. Tufan ile görüşüyordu. Bu arada, dönüşümüzün iki gün gecikeceği de anlaşıldı. 23 değil 25 Ağustos günü dönecektik. Saraybosna'ya gitmeyenler; Cuma gününe kadar “gidip de dönmek var” olduğu takdirde, gidenleri beklemeksizin yurda döneceklerdi. Hanım'ın ısrarları üzerine Ertuğrul Bey bu kez onu listeye alıp beni liste dışı bırakacağını söyledi. Oysa ben de özellikle Sayın İzzetbegoviç'i ziyaret etmek istiyordum ve ayrıca, Hanım'ı bu tehlikeli yolculukta yalnız bırakmak, Ertuğrul Bey'e söylediğim gibi, **“Osmanlı'da yazmazdı.”** Bu sorunu kesinlikle çözmeksizin Belediye'ye gittik. Zenica'daki toplantıda, Tuzla'daki politika toplantısında duyamadığım sözleri duydum. Özellikle Prof. İsmet Kasumagiç'in sözleri çok açık ve dobra dobraydı. Diyordu ki: **“Elinden çok daha fazlası gelebilecek insanlar, bize destek olmak için hiçbir şey yapmaz da dua ile destek olmakla yetinirse, bunun, bu tutumun ahlâkî sorumluluğu oldukça ağırdır. Batılı ülkeler, Müslümanları korumak için esasen özel gayret sarf etmezler. Maalesef Müslüman ülkeler de yetersiz kalmaktadırlar. Rusya Sırlara destek verirken; Türkiye bize aynı ölçüde destek olmamaktadır. Genel olarak İslâm Âlemi yetersiz kalmaktadır. Bu geziniz turistik gezi gibi olmasın! Sorunlarımızı, yıkılan ev, çalışmaz fabrikaları anlatın! Bize şimdi yardımcı olmazsanız, çok geç olacağından korkuyorum.”**

Daha sonra konuşan Muhammed Handziç, aramızda ortak olan Osmanlı geçmişi hakkında çok güzel şeyler söyledi. **“Başlarına bu çorabın örülmesini”** 1852 yılından başlattı. Dedesi, Avusturya Birlikleri Türk Ordusu yerine sınırdan girmeye başlayınca intihar etmiş. Konuşmacılar, yine, İslâm toplumu için esasen çok tabî olan hoşgörüden, çok kültürlü, çok dinli hayat’tan söz ettiler, fakat ^{Bosna - Hersek’in, imdat Cüğü.} Boşnak Milleti’nin kimliğini belirleyen temel in İslâm olduğuna da işaret etmeyi unutmadılar. Bizi Split’te karşılayan Nimet Hanım, burada da heyecanlı bir konuşma yaptı. O’nun, Türkiye’den çok ümidi vardı **“Aşklarının çok, fakat paralarının yok olduğunu”** söyledi ve Türkiye’nin çok yardım edebileceği ümidini belirtti. Az sonra komisyonlara bölününce, bu arada, **“İnsan hakları ve kadın hakları, sivil toplum örgütleri”** konulan birleştirilince, **“eğitim”** komisyonunda yine daha çok teknik konular konuşulacağını düşünerek, ben de bu gruba katıldım. Yakınında eski Türkçe kitabeli bir cami olan ve Nimet Hanım’ın faal olduğu bir İslâmî kadın derneğinin yönetiminde olan bir kız okuluna, Nimet Hanım tarzında **“tesettürlü”** olmayan bir Hanım, arabası ile, küçük gruplar halinde bizleri taşıdı. Bu arada akşam oluyordu ve ben her yeni gittiğim kentte yapmak istediğim bir şeyi, Tuzla’da pazar günü bulunduğumuz için gerçekleştirememiş olduğum gibi. Zenica’da yine yapamayacağımı anlıyordum. Bir iki büyük kitapçıya girerek, kent hakkında **“kitapçı falı”**na bakmak, Kur’an’ı Kerim’in Boşnakça çevirisini satın almak, bu arada, benim için ilgi çekici olan diğer bazı kitapları görmek ve mümkünse edinmek. Bir-iki saat kadar boş vaktimiz olsaydı, Zenica’da bu arzumu gerçekleştirebilecektim. Nimet Hanım’ın mektebine giderken, çevreme özlemle bakmıyordum. Tuzla’da yer yer kendimi bir küçük Bavyera kentinde hissettiğim gibi, burada da, Osmanlı yanında, daha sonra gelen ve kısa süren **“Avusturya etkisi”** de vardı. Hava güzeldi ve küçük meydanlarda, küçük Alman ve Avusturya kentlerini hatırlatan genç kalabalıklarına rastlanıyordu. Delikanlıların çoğunluğu “asker” idiler. Zenice; 150-200.000 nüfuslu bir kentti ve bize Belediye’de verilen bilgiye göre, savaştan önce kent nüfusunun 145.000 olduğu, halkın 80.000’inin Müslüman, geri kalanının Sırp ve Hırvat olduğu; bugün 11.000 Hırvat ve 5.000 kadar Sırp kaldığı, Müslüman yerli hal sayısının da savaş şartları dolayısı ile biraz azalmasına rağmen, Sırpların “etnik temizlik” uyguladıkları yerlerden gelen 50.000’e yakın Müslüman halk ile, kent nüfusunun, 125.000 kadarı Müslüman (Boşnak) olmak üzere, yine 150.000’e yakın (140.000) olduğu anlaşılıyordu. Bu küçük kentte, 63 eğitim kurumu, 26 kültür örgütü vardı. Türk Birliği’nin de yardımı ile, kültür, eğitim ve spor faaliyetlerinin sürdürüldüğü söyleniyordu. Savaş şartlarına rağmen, halkın maneviyatının yüksek olduğu görülüyor, seziliyordu.

Zenica Belediyesi Halkla İlişkileri Dairesi’nin bu yılın Şubat ayında Türkçe bastırıldığı **“Zenica, Büyük Umutların Şehri”** başlıklı broşürden anlaşıldığına göre, Hıristiyan nüfusun çoğalması; 1878-1911 (1918?) yılları arasında süren Avusturya-Macaristan yönetimi sırasında sanayileşmenin başlaması ile kendini gösteren bir olgudur. “Yugoslavya” döneminde, bu küçük Müslüman kenti; çevreyi koruyucu hiçbir ciddi tedbir alınmaksızın, Sovyet sanayi şehirlerinin bir kopyası haline geldi. O sıralarda, Bosna içinde Sovyet sanayi kentlerine benzeyen bir örnekti. Çevre kirlenmesi oranı çok fazlaydı. Ortodoks Sırp ve Karadağlı nüfusu artıyor, Katolik sayısı düşüyor, Müslüman Boşnak halk da. 1948 sayımında, **“milliyeti belirsiz”** ola-

rak tanımlanıyordu. 1991'in yaz başlangıcında, kentteki, otobüsle geçerken gördüğümüz, hantal görünüşlü ve Sovyet örneğine göre kurulmuş Demir-Çelik Fabrikası dâhil olmak üzere, sanayi tamamen durdu. Broşür'ün ifadesine göre, kente **"ekmek ve zehir sunan elde, ne ekmek, ne de zehir kaldı."** Zenica, savaş şartları içinde, "sefalet şehri" oldu. Bugün; toprak yine savaş şartları dolayısı ile ^{Bosna - Hersek'in imdat Çiğliği} "tarım" için, sebze bahçeleri olarak kullanılıyor ve farelerin yaşadığı bir kanalizasyon haline gelmiş olan Bosna nehrinde bugün yine balık tutulmaya başlanmıştır. "Hava temizlenmiştir", fakat ekmek, aslanın ağzındadır. Geçen kış, 1 kg. unun fiyatı 25 mark'a çıkmıştır. Bu şartlara rağmen hallerinden yakınmayan vakur ve şerefli Boşnak kardeşlerimiz, hele yıkık-dökük apartman dairelerinde suları da olmadığı halde balkonlarına toprak yığıp domates ekmekle hayatta kalma savaşı veren, buna rağmen izzeti zillate yeğ tutan Kahraman Saraybosnalı'lar, önümüzdeki kışı nasıl geçirecekler? İslâm Âlemi, rahat uyuyabilecek mi? **"Bir koyup üç alma zihniyeti"** ile değil, muhacirinin yardımına koşan ensâr ahlâkı ile Boşnak kardeşlerimize el uzatılması gerekmez mi? **"Bosna'nın imarına talibiz"** demek yetişmez; kastedilen, **"Irak yıkıldıktan sonra bizim müteahhitlerimize iş alanı açılacak"** meş'um ümidi gibi, bir iş adamı ve "homo economicus"un talip oluşu ise, buna emperyalist çıkar örgütleri "babaları" da talip olur ve ileride işsiz kalırlarsa yine Sırp çetniklere talimat ve silah vererek Boşnak mamurelerini yıkar, yeniden kendilerine iş alanı açarlar. İşsiz kalan camcının, mahalle çocuklarına para vererek camları taşlatması, sonra da sokakları "camcı geldi!" sedası ile dolaşması gibi. Boşnaklar; Ebû Cehil'e ve Ebû Süfyan'a değil, Ebû Eyyûb'a (Eyüp Sultan) muhtaçlar. Bu da gönül işidir. Broşürde belirtildiği gibi, **"ne zamana kadar anneler-babalar yiyecek satın almakla çocuklarına defter satın almak arasında tercih yapmak zorunda kalacaklar?"** Ne zamana kadar, ilkokula gönderdikleri yavrularının az sonra okula bir mermi isabeti ile parçalandığı haberini alabilecekleri korkusu ile yürekleri çarpacak? Broşürde, dürüst Müslümanların, müminlerin cesareti ile, bir zamanlar **"Bosna'nın Celjabinsk'i"** olarak adlandırılan kentin, bugün **"Bosna'nın Tahranı"** olarak adlandırıldığı söyleniyor. Ardından da **"Zenica hakkındaki tüm hikâyeler içinde tek doğru olanı; Müslümanların gelenek ve kimliklerini korumak istemelerinin yanı sıra, modern dünyada kendilerine bir yer bulmayı da istemeleridir"** deniyor. Acaba bu Tahran benzetmesi, ölçüsüz çevre kirlenmesinden, ister istemez daha sağlıklı bir kentleşmeye geçmek istemelerinden mi kaynaklanıyor? Daha çok; bu benzetmenin kötü niyetle yapıldığını, Boşnakların Müslüman kimliklerini bastırma amacı ile ve İzzetbegoviç'e **"fundamentalizm"** isnatları yapabilmek için uydurulduğunu sanıyorum. Bosnalı Müslümanlar, unun kilosunun 750.000 liraya çıkabildiği savaş şartları içinde, İran'dan veya Suudi Arabistan'dan gelen insani yardımları, sırf bizim liberalist iş adamlarımız peşin para karşılığında Bosna'nın imarına gönüllü olsunlar diye red mi etmeliler? Biz, Milli Mücadele şartları içinde, Hint Müslümanları yanında, Lenin'den gelen desteği red mi ettik? Zenica'da olumlu ve gerçek anlamda bir İslâmi uyanış seziliyor. Bunu: Nimet Hanım'ın faal olduğu bir İslâmi kadın derneğinin yönetimindeki, Osmanlı eseri Ahmediyye Cami'i yakınlarındaki yuva ve kız okulunda da sevinçle gördüm. Aralarında bizdeki gibi nifak da yok, Millî Mücadele'deki fedakâr kadınlar ittifakını, Boşnak kardeşlerimizin millî mücadelesinde de görüyorum. Eşim ve Dr. Gülsen Ataseven, burada. Nimet Hanım'ın Boşnakça'ya çevirdiği birer konuşma ile duygularını açıklıyorlar. Ben de, bu inançlı

anne, eş ve bacıları görünce, bunların mücahit çocukları, eşleri ve kardeşlerinin zafere ulaşacağına inancımın güçlendiğini söylüyorum. Nimet Hanım, Tuzla Müftülüğünde de vaat edilen, yazık ki sonra unutulmuş Boşnakça Kur'ân-ı Kerim'i temin edeceğini vaat ediyor ve gerçekten de ertesi gün, Zenica'dan Travnik'e yola çıkarken, Dr. Gülsen Hanım vasıtası ile, Suudî Arabistan'ın "satılmamak üzere" ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı} bastırıldığı Besim Korkut çevirisine kavuşuyorum. Daha sonra Mostar Müftülüğünde iki daha eski çeviri göreceğim, fakat bunları imrenerek seyretmekle yetineceğim. İnşallah bir gün bu çevirilere kavuşmak da nasip olur.

Nimet Hanımın mektebinde, elinde defteri ile yanıma yaklaşan çok sevimli küçük Boşnak Müslüman yavrunun defterine yazdığı soru ve cevap ödevine göz atıyorum: Boşnakça'daki "derin vukufum" ile, "**Şeriat ne demektir?**" sorusunu anlıyorum ve cevaba bakarak, bizde argoya geçen "zagon" (racon gibi), "**düstur, nizam, kanun**" terimini görüyorum: **Şeriat, İslâm'ın zakonudur, düstûrudur!** Belki de çocuklara "**Şeriat Ortaçağ karanlığıdır**" diye öğretilmediği için, Zenica Bosna'nın Tahran'ı oluyor!

Zenica gençlerinin birçoğu; İngilizce yanında Arapça öğrenmeden üşenmiyorlar ve guncunmuyorlar.

Buradan çıkınca; bizim için düzenlenen ve halkın maneviyatını yüksek tutmak için sık sık Tiyatro binasında düzenlenmekte olduğunu tahmin ettiğim bir gösteriye gidiyoruz. Az önce Mektep'te tanıdığım hanımların bir kısmı, bu kez başörtüsüz olarak, bu gösteriye seyirci veya sanatkâr sıfatı ile katılacaklar. Nimet Hanım ve birçok temiz ve beyaz başörtülü hanımlar da salondalar. Asker kıyafetli gençler, Boşnak yiğitleri yanında, başta Komutan Berberoğlu olmak üzere, bizim birliğimizden yiğitler de salonda. Beyaz başörtülü, nur yüzlü Müslüman Boşnak genç kızlarının, Türkçe bilmeseler bile Boşnaklar arasında yaşayan Türkçe İlahileri okumaya başlaması ile, yine gözlerimizden yaşlar da süzölmeye başladı: "**Şu benim divâne gönlüm/Yine halden hâle düştü...**" Bunlardan sonra, geçen mücahitler, "**Lâ ilahe illallah**" ve "**Allahu Ekber**"li ilâhilerle, duygulanmamızı sürdürdüler.

Zenica'da, Türk birliği mensupları ile birlikte, "**Yemen illerinde Veysel Karani**"'yi ve diğer ilâhileri dinledik. Yanımdaki temiz ve imanlı yüzlü Türk astsubay da ağlıyordu. İlahilerden sonra, halkın maneviyatını yüksek tutmak için yararlı olan, pespayeliğe ve bayağılığa düşölmeyip aksine yüksek bir sanat seviyesi tutturulan Boşnakça şarkılar okundu. Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin parlâmentosu, güvenlik nedeni ile çoğu kez Zenica'da toplanmasına ve mahallî yönetimde Demokratik Eylem -ki buna Müslüman demokrat partisi diyebiliriz- iktidarda olmasına rağmen, bazı arkadaşlarımız, Ali İzzetbegoviç'in muhaliflerinin önemini ve sayısını gözlerinde büyütüyorlardı. Konser'e son verilirken, seyircilerin de ayağa kalkarak ve coşkuyla katıldığı "**Aliya!**" şarkısı, herhalde bu düşöncelere bir cevap oldu. Diğer yanımdaki Cem Karacada çok duygulanmıştı ve müzik açısından da, bize sunulan ziyafetin seviyesinden çok memnundu.

Akşam; yine Birliğimize konuk olduk. Oradan; Sayın Büyökelçimiz Şökrü Tufan ile temasa geçilerek, Saraybosna'ya giriş sorunu konuşuldu. Kafîleye katılmak isteyen gönüllü çok, Saray-Bosna'nın hayatî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan daracık tünelden geçmek için

ayrılabilirken kontenjan ise sınırlıydı. Üstelik bu tünele tehlikeli bir yolculuktan sonra ulaşılacak, tünelin öteki ucunda ise, tehlike büsbütün artacaktı. Kimlerin kafileye katılacağı henüz belli olmamıştı. “Başkanımız” Ertuğrul Günay; çeşitli sorumluluklar ve yorgunluklar yanında, kafileye katılmak isteyenlerin ısrarları ile oldukça bunalmış durumdaydı. Birliğimizdeki akşam yemeğinde, özellikle Sayın Erol Akyavaş ile konuşma ve dertleşme fırsatını buldum ve bu zarif ve çelebi insanın zengin ve Müslüman içi dünyasına hayran kaldım.

Birliğimizin, Zenica halkına yardımcı olan, çocuklarının defter ve yiyecek ihtiyacı arasında seçim yapma bunalımında olan halkın yardımına koşmaya çalışan ve halk tarafından da çok sevilen, bize de içten konukseverlik gösteren komutanı Albay Berberoğlu’na teşekkür ederek vedalaştık. Oysa Komutan ve o gün bize çok düşündürücü bir konuşma yapmış olan Profesör İsmet Kasumagiç, ertesi gün otobüslerimiz hareket ettiğinde bizimle vedalaşmak üzere gelecekler ve bize el sallayacaklardı.

Geceyi geçirmek üzere, çok temiz ve rahat bir pansiyona gittik. Saraybosna seferinden önce, bu tertemiz pansiyonda, seferimizin en rahat ve bizler, Saraybosna seferine katılanlar içinde son rahat gecesini geçirecektik. Ortamın rahatlığının keyfi içinde, “kafeterya”da toplandık ve 13:00’e kadar konuşup söyleştik. Ertesi sabah erkenden, Arif Arslan Bey’in muzipliği ile herkesin kapısına vurularak, “Kezban Hanım herkesin kalkmasını istiyor” dendi. Kahvaltı sırasında, bir taraftan da bir Birleşmiş Milletler binası önüne yapmayı düşündüğümüz gösterinin çeşitli dillerden metinlerini hazırladık. Sonradan, bu isteğimizi etkili biçimde gerçekleştireceğimiz ortamı bulamayacaktık. Nihayet, Bosna’nın ilk Osmanlı dönemi merkezi ve tam bir Osmanlı şehri görünümünde olduğu söylenen, Osmanlı bürokrasisine de önemli simalar yetiştiren Travnik’e doğru yola çıktık. (24 Ağustos Salı sabahı)

TRAVNİK

Salı günü öğleden önce, Travnik’e vardık. Küçük, kırılmış biblo gibi bir kent. Son savaşlarda bir yandan Hırvat, bir yandan Sırp çeteleri; burayı tahribe çalışmış. “Küçük Türkiye” olarak tanınıyor. Esasen Bosna-Hersek’te nerede bizim İstanbul’daki küçük camileri andıran bir minyatür “külliye”, bir Osmanlı kitabesi görsem, aklıma bu yörelerin bir başka tarafından İstanbul’a gelmiş Merhum Yahya Kemal’in “kabr-i mâder’inin bulunduğu, bugüne kadar malesef görmediğim Üsküp ve o yöre hakkındaki mısralar aklıma geliyor: **“Üsküp ki Şar Dağında devamıydı Bursa’nın.../Üsküp’de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel/Bir tuhfe-i bedi’u beyân-ı Muhammedi./ Üsküp bir Müslüman şehirdi/Binbir türbeyle müstehirdi/Vardar’sa önünde bir nehirdi/Her ân tekbirlerle çağlar.”**

Bosna’da da nehirler tekbirlerle çağlıyor. Esasen her çocuğun Müslüman doğuşu anlamında, fırsat, tabiat Müslüman’dır. Sevgili “Ataullah” Behramoğlu; Bosna-Hersek sınırından girdikten sonra gökyüzünde yıldızlar parlamaya başlamasına rağmen Hırvat bâc ve haraçları yüzünden bir türlü Mostar’a varamadığımız saatlerde, otobüsün durakladığı bir anda, bana, **“Burada Müslüman bir gökyüzü var!”** dedi ve bundan memnundu, kendini yurdunda hissediyordu. “Fakıyr” de kendisine şöyle dedim;

— **Esasen gökyüzü Müslüman'dır.**

Abdülhak Hâmid, Eşber'de; **“Yıldızları eyledim temâşâ/Eş'âr ki Halik etmiş inşa!”** diyor.

Zenica'da ziyaret ettiğimiz ~~bu Mekteb-i İyileme Gülü~~ Ahmediyye Camiinin, hangi Sultan Ahmed devrinde inşa edildiğini tespit edemedim, kitabede yazmıyordu, ancak, Merhum Sultan Aziz devrinde konan, tamirden bahseden kitabe; 1288 tarihini taşıyordu. Demek ki, 1870 yıllarında, buralarda henüz ağyar ellerine düşmemişti. Bütün bu İslâm beldelerinin “garip” olması; Sultan Aziz'in mazlûmen katledilmesinden sonraki fetret devrini fırsat bilen düşmanın 93 Harbi'ni başlatmasından, Tuna Nehri'nin; İslâm'dan uzak düşeceğini sezerek “akmam!” demesinden, Osman Paşa'nın sonunda Plevne'den çıkmasından, Yeşilköy'de Ayasofya'yı hedef gösteren Moskof Anıtının dikilmesinden, özetle, Berlin Kongresi'nden başladı. Merhum Emîri Efendi'nin **“geliniz ağlayalım, memleket elden gidiyor/oldu târih-i mües-sif-söz ayağa düştü!”** tarihinin işaret ettiği 1909 yılından sonra da, Berlin Kongresi'nden sonra hiç değilse kâğıt üzerinde Osmanlıya bağlı kalan Bosna-Hersek'in, Osmanlı ile, Hilâfet merkezi ile ilişkisi tamamen koparıldı. Cumhuriyet dönemimizde buralara gelenler, şimdi de bazı gelenlerimizin yaptıkları gibi, Boşnak Müslüman kardeşlerimizi, Osmanlı dönemine, geleneklerine bağlı kaldıkları için âdeta yadırgıyor ve eleştiriyorlardı. Daha sonra komünist dönem geldi ve Allah'ın nurunu bu beldelerde üfleyerek söndürmek istedi. Ümit ederim ki; Allah'ın nurunun tamamlanacağı günler yaklaşmıştır. Tuzla mülteci kampında çevremi dolduran mısır püskülü saçlı Boşnak yavrulara sevgi ile bakarken, bunların, 16. yüzyılın ikinci yarısında, Üçüncü Murad'ın tahta çıktığı günlerde İstanbul'da şehit edilen Hamza Bali (k.s.)'nin küçük hemşerileri olduğunu düşünüyordum. Niçin mi şehit edildi? Mevlânâ'nın dediği gibi: **“-in gam-i hicrân-o in hûn-i ciger/In Zemân beg(o) zâr tâ vakt-i diğér!”** **(Bu ayrılık acısını, bu ciğér kanını şimdi anlatma, münasip bir başka zamana bırak!)** inşallah yakında İstanbul'daki türbesi onarılır. Bosna-Hersek Konsolosu ve Büyükelçisi ile bizden kadir bilir zevatın katıldıkları bir törenle mübarek hâtırası ta'ziz edilir, bu da Bosna mücahitlerine “himmet'i” arttırır, zaferde inşallah yaklaşır. **“Nasrun min-Allah ve feth-un karîb”** âyet-i kerimesi tecellî eder. Saray-Bosna'da, Mostar'da, Boşnak Kardeşlerimizin maneviyatın güçlendirmek için, sık sık bu âyet-i kerîmeyi zikredeceğim. Gerçek İslâm'ın zaferi, adaletin, insanlığın, ilâhî sevginin, Tabii Ahlâk ve Hukuk'un zaferi demektir. Boşnak Müslümanları yanlış bir İslâm yorumu ile faşist ve zalim bir yönetim kurmak istemiyorlar ki, **“Bosna'da mini bir İslâm Devletinin kurulması; sonun başlangıcı olsun!”** Aksine, **“sonun başlangıcı”,** zalimleri uygarlık temsilcisi sanacak derecede gafil olmak demektir. Boşnak Müslümanlar, ikide bir Kur'ân-ı Kerim'e el basarak **“Vallahi billahî sekülerizme bağhyım”** demek zorunda değildirler. İnsanlık, sadece ve sadece, bütün insanlık için tek olan insan hakları ve adalet devleti ilkelerine bağlı kalmak zorundadır. İzzetbegoviç'in hedefi de sadece budur.

Ahmed Midhat Efendi gibi ikide bir “istitrad” yapmayayım: Travnik'e geldik. Yine kendimizi yurdumuzda hissettik. Yine duvarlarda mermi izleri gördük. Yetkililerce çok sıcak karşılandık. Belediye'de, Travnik'in; Mevlana şehri ile kardeş şehir olduğunu öğrendik. Travnikliler'in de yardımı çok ihtiyaçları var. Buna rağmen, onurları, gururları, maneviyat ve

konukseverlikleri yüksek! Belediye Başkanı; kendilerinin uğradıkları gadre rağmen, insan haklarını asla çiğnemediklerini, Kiliselerin çan seslerini durdurmadıklarını söylüyor. Gerek Komutan Berberoğlu, gerek büyükelçimiz S. Tufan'dan sevgi ve övgüyle bahsediyor. Türkiye ile aralarındaki tarihi bağlar dolayısı ile, en fazla Türkiye'nin yardımından memnun olacaklarını anlıyoruz. Belediye Başkanı, ^{Bosna - Hersek'in imdat Çiğliği} birçoğkların gelip görmelerine rağmen sonuçta hiçbir şey yapmadığından da söz etti. Şu halde; bizim "insanlık girişimi"ne bazı ümitler bağlamışlar ve yine hayal kırıklığına uğramak istemiyorlar. Hatta bir sevimli hâkimin konuşmasından hissettiğime göre, Travnik Adliye Binasının Türkiye'nin bir hediyesi olarak inşasından gurur duyacak, memnun olacaklar. Heyhat! Bu istek; beni bir yandan çok memnun etti. Bu isteği, yabancı saydıkları birisine asla sezdirmeyeceklerini derhal anladım. Diğer yandan üzdü. Ben, on dördüncü Louis değilim ki "Devlet demek ben demek!" diyerek derhal Mimarbaşı'yı Travnik'e göndereyim!... Ne olurdu Türkiye'de başörtüsü kavgası ile birbirimize düşecek yerde, "Küçük Türkiye'nin de, "Büyük Türkiye'nin de Adliye binalarını vakur, gösterişsiz ve temiz biçimde inşa ettirebilseydik!

Belediye binasından, bizim Adliyeleri hatırlatan ve herhalde Avusturya yönetimi döneminde yapılmış binaya yürüdük. Barış döneminde olsaydık, savcı ve hakim meslektaşlarla neler konuşurduk! Şimdi ise; bu sohbetler içimizden gelmedi. Konuştuk ve vedalaştık. Cadenin iki tarafında da yer yer Türkçe kitabeli cami ve türbelere rastlanıyordu. "Kadın Dernekleri" konulu bir toplantıya katılmak üzere, toplantının yapılacağı yere gittik. Yine küçük bahçesinde, evin belki ilk sahibine ait olan, ulema sarıklı bir kitabe-i seng-i mezar. Silinmiş ve okunamıyor, ilk sahibinden sonra, derler ki, Drina Köprüsü yazarı Ivo Andriç'in evi olmuş. Şimdi de bu tipik Osmanlı evi, bir "Kahvehaneye" dönüşmüş. Mal da yalan, mülk de yalan! Bahçede oturarak, kocası belediye görevlisi olan bir öğretmen hanım ile görüşüyoruz. Başka hanımlar da var. Son savaş yıllarında çok cefa çeken ve çekmekte olan kadınlara da el uzatılması gerek! Dert çok, hemdert yok, düşman kavi, tâli zebun! Hayır! Ümitsizlik yok! Ey Millet-i Merhume sakın yasa kapılma! Allah kuluna kâfi değil mi? Mercimek ve nohut dedikodularını bırakalım da Bosna'ya el uzatalım. Orada güzel bir topluluk, güzel bir İslâm anlayışı var. Cevdet Paşa merhum, henüz buraların bizden sorulduğu Berlin Kongresi öncesinde, "Boşnakların erkekleri ve kızları pek ziyâde ehl-i iffet ve ismet kişilerdir. Henüz ahlâkı bozulmamış bir kavimdir... Mütedeyyin (dindar), musallî (namazında) ve tâmm-ül-i'tikad (inancısı tam) âdemlerdir" diyordu. Saraybosna tacirleri arasında dürüst olmayan davranışların akla bile gelmediğini anlatıyordu. (Tezakir, 21-39, Yayımlayan: Ord. Prof. Cavid Baysun, Ankara 1963) Araya nice badireler girdi ve son yıllarda Boşnak kardeşlerimiz yine evlerine, İslâm'a dönmeye karar verdiler. Bize düşen onların bu asil kararlarını selâmlamak ve onlardan öğreneceğimiz şeyler olduğunu bilmektir, yoksa onlara "sekülerizm" veya "riya" satmak değildir.

"Küçük Türkiye'nin" Belediye Binası'na döndük. Kapının önünde bez pankartlar yere serilmişti ve başta sevgili Mehmet Güleryüz olmak üzere, bu işin ehli olan bir nice hattat ve nakkaş; Saraybosna'ya girecek arkadaşlarımızın açacakları pankartları hazırlama işine dalmışlardı. Az sonra, Travnik Belediyesi de bütün savaş şartlarına rağmen bizler için bir yemek düzenleyecekti. Bu yemekten hemen sonra, bulunduğumuz ve Saraybosna'ya gitmeyecek

olanların gece de kalacağı otelde, bir toplantı düzenlendi ve Saraybosna'ya gitme hususunda, henüz listeye dâhil olmadığım acı haberini aldım. Piyade Okulu'nda "Tavşantepe Fatihî" olduğumu, yol sıkıntılarına katlanmaya hazır bulunduğumu, Osmanlı'da Hâtun'u böylesine bir seyahate gönderip otelde uyumanın "Kaanun olmadığımı" arz ettim ise de, "Kaydet beni de defter-i uşşâka a mâhım!" istirahatım, ^{Bosna-Hersek'in imdat Çığı} Ertuğrul Bey'in kalbini yumuşatamadı. Öğleden sonra, başka İslâm ülkelerinden gelen gönüllülerin de katıldığı 7. Korpus'un Travnik'deki merkezine gidecektik, içimizden bazılarındaki "şartlanma sonucu oluşmuş fobi" maalesef, Bosna-Hersek'te gördüklerine, rağmen, devam ediyordu. 7. Korpus'a gitmek, bu gibi mutaassıp ve heyecanlı "çağdaşlıkçı"larda, bir Müslüman'ın, bir sefahat merkezine çağrılmasında gösterdiği tepkiye benzer bir tepki doğuruyordu. Sevgili Cem Karaca ile birlikte yola koyulacakken, Cem Karaca'ya yönelen bazı uyarılar, onu bir an duraklattı ve şaşırttı. Kendisine şöyle dedim; "Biz Millî Mücadeleyi şimdi korktuğumuz, korkmaya şartlandığımız sözlerle (sloganlarla) kazanmadık mı? Bir yandan Boşnakların İslâm Âleminden gerekli yardımı görmediğinden yakınırsız, diğer yandan ferdi olarak yapabileceğinin en fazlasını yapan, burada cephede ölmeye, şehit olmaya gelen Müslümanların bulunduğu 7. Korpus'u ziyaret etmekten çekinirsiniz, bu çelişki demek değil mi? Bana kalırsa hiç tereddütsüz siz de birlikte gelin!"

Gittik. Yolda, Saraybosna kafilesinden bir arkadaşın gitmekten vazgeçtiği, onun yerine benim gideceğim müjdesi, Ertuğrul Bey'i temsilen hayr-ul-halefi İnanç Bey oğlumuz tarafından bana iletildi. Sevindim. Saraybosna'yı ve özellikle Ali İzzetbegoviç'i görmeseydim, içimde, bu seferimin eksik kaldığı duygusu yer edecekti. Aynı duyguyu taşıyan ve Saraybosna'ya gidecek kafiyele dâhil olamayan arkadaşların bir kısmı, yolun güçlük ve tehlikeleri ile bedenî imkânlarını karşılaştırmış, büyük bir olgunluk ve fedakârlık ile Saraybosna kafilesine girecek arkadaşları tarafından temsil edilmeyi kabul etmişlerdi. Bazı benden çok genç ve sportmen arkadaşlar ise, çok haklı olarak, kafiyele katılmak istiyorlardı. Ben, onlar yerine feragat edemedim, çünkü Ertuğrul Bey'e lâtife üslûbu ile söylediğim gibi, Hanım, Saraybosna'ya girme konusunda sarsılmaz bir azim ile direniyordu, Osmanlı'da da, bu sefere hatununu yalnız göndermek kanun değildi, asla yazmazdı. Üstelik Ali İzzetbegoviç'i dünya gözü ile görme imkânından feragat edecek kadar da bencillikten kurtulamamıştım. Kafiyele katılarak yola çıktıktan sonra ise özellikle Gamze Hanım (Öğretici) ile Gönül Hanım'ın (Arslan) bizimle birlikte gelemeyişinin üzüntüsünü, sızısını yüreğimizde duyacaktık. Ümit eder ve dilerim ki, onlar, bizden daha fazla manevî ecir kazanmışlardır.

7. Korpus'daki karşılanmamızda da, bize gösterilen belgesel filmde de, hiçbir irkiltici ve itici görüntü ile karşılaşmadık. Aksine, Çanakkale ve İstiklâl Savaşı şehit ve gazilerini, adsız kahramanlarını hatırladık. Çıktıktan sonra da hep birlikte, yine yaşayan gözler ve sızlayan yüreklerle, "gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer!" bilinci ile yurttaşımız Şehit Selâmî'nin kabri başına gittik. Arif Arslan Bey'in okuduğu Kur'ân-ı Kerim'i dinledik ve duasına "âmin" diyerek bu aziz şehidimiz ve diğer şehitlerimiz için Fatihâ okuduk.

Otelde bizim için oda ayrılmamış oluşu, Saraybosna'ya gideceğimiz ümidimi güçlendirdi. Igman Dağı'nı gece karanlığında iniş ve çıkışta zorluk olmaması için, yanıma not defteri dahi alamadım. Bu yola en uygun gördüğümüz hafif bir giysiyi. "Arslanlar"ın odasında

giyerek, Cevşen'i Kebir'i de boynuma asarak, aşağıya indik. Ne var ki, Saraybosna'ya gidecek mutlu kişilerin adı açıklanınca kıyamet koptu. Üstelik ben de bu kafilde yine yoktum ve Hanım vardı. Gitmekten vazgeçen arkadaş yine fikir değiştirdince, ben açıkta kalmıştım! Bu çözümün fiilen imkânsız olduğunu lisân-ı münasip ile açıklayınca, Ertuğrul Bey, kendisinin benim yerime feragat ettiğini söyledi. ^{Boşna-Hersek'in imdat Cıglığı} Buna imkân var mıydı? Buna karşılık, ben de, geride kalan hiçbir arkadaşımı kırmamak için, sadece Ertuğrul Bey'in ve Saraybosna'da kalacak üç arkadaşımın gitmesini ve Ali İzzetbegoviç'e hepimizin saygı ve sevgilerini sunmalarını teklif ettim. Bu da kabul edilmedi. Aramızdaki bir iki Boşnak kardeş; öğleden önce Adliye'de dertleştiğim sevimli hâkim, kadınların çektiği tarife sığmaz acıları gidermek için canla başla çalışan ve yine öğleden önce ve yemek sırasında konuştuğumuz öğretmen Saniya (Seniye) Samardziç (Semercioğlu) Hanım, bizim, heyecanlı ve çok hareketli hamasî ve irticalî hitabelemizin şiddetinden önce dehşete kapıldılar, konunun Saraybosna'ya girme yarışı olduğunu anlayınca da dehşetlerini sevgi ve tebessüme tebdil ettiler. Bu arada ben, Hanım tarafından ve Seniye Hanım vasıtası ile araba başına çağırıldım.

SARAJEVO'YA DOĞRU

Artık fedekârlık ve feragati unutarak, rastladığım her arkadaş ile de helalleşerek, Ertuğrul Bey'e muhasses arabanın ortadaki koltuğuna bindirildim, yanımda da Hanım vardı. Arka sırada da TGRT'den sevimli ve sakin bir genç, "Reis" yer almıştı. Az sonra Ertuğrul Bey de hamasî münakaşaları nihayet tatlıya bağlayarak ön koltukta yerini aldı. Ancak; kendisine atılan bunca dost güllerinin dikenlerinden sonra, çok haklı bir "sfenks sükûtuna" bürünmüştü. Galiba, înanç'tan ayrılması dolayısı ile gözlerinden yaş süzülüyordu. Geride kalan arkadaşların içten duaları ile uğurlandık. Arkamızdan, daha neşeli bir havada yolculuk ettiklerini ilk duraklamamızdan sonra öğrendiğimiz arkadaşları taşıyan otobüs geliyordu. Arabayı Boşnak mücahitlerden bir yiğit arkadaş, Türkçe isimli Yaşar kullanıyordu. Hava iyice kararmış iken, kontrol noktalarını geçerek, asıl tehlikeli yolun başlangıcına ulaştık. Kontrol noktasında saatlerce bekledik. ABD temsilcisi, yolculuğumuzun başlangıcında, bu yolda kazaya uğramıştı. Sırp canilerinin kuşatması altındaki Saraybosna'yı dışa bağlayan tek yol da, bu gibi bahanelerle, Butros Galiye emanet edilemezdi. İgman Dağı'nda, yol emniyeti bakımından, gergin bir zamana rastlamıştık. Boşnak mücahitler, haklı olarak, İgman Dağı'nı ellerinde tutmak istiyorlardı. Yani derin bir uçurum olan dar dağ yolunun birçok bölümünde, Sırp ateşinden sakınmak için ışıkları söndürülmüş arabanın son sür'atle ve direksiyon kırmaları ile kullanılması gerekiyordu. Bu yoldan değme şoför geçemezdi. Gece karanlığında artık arabaların terk edileceği noktaya geldik. Yaya iniş başladı. Ercan Bey, Semih Bey, Necdet Bey, Hüseyin (Bölükbaşı) Bey, Suavi ve Mehmet Güteryüz gibi genç pehlivanlar, benim gibi pir-i fânî kalem efendilerinin koluna girerek, önümüzü görmeme dolayısı ile uğrayacağımız ve bütün kafilenin durumunu zorlaştıracak ayak burkulması veya kırılması, düşerek başın taşa çarpması gibi muhtemel kazaların tedbirini alıyorlardı. Bu yolun tehlikelerine kadınlar, çocuklar, yaşlılar nasıl katlanıyorlardı? Hâlâ kesin olarak bilmiyorum, fakat Birleşmiş Milletlerin kullandığı bir araba yolu var mı idi? İnişe başlayıncaya kadar, benim de içimde zayıf da olsa inişsiz ve tünelsiz bir

yola buyur edileceğimizin ümidi vardı. Böyle bir yol var olsa bile, yine tünelin girişinde belki de son buluyordu. Nitekim geride kalan arkadaşlarımızdan bazıları da dağ ve tünel efsanelerinin kafiye katılma rağbetini azaltmak için icat edildiğini sanmışlar. Oysa, bize böyle bir yol tahsis edilseydi, hep birlikte iki otobüsümüze dolarak gitmemizin ne engeli, ne sakıncası olabilirdi? Hava ağarmamışken, çok şükür, ^{Bosna - Hersek'in imdat Çiğliği} aşağıdaki karakol noktasına vardık. Bundan sonra beş kilometrelik bir yol vardı ve Sırp mermisi tehlikesi, ağarmaya başlayan havada, büsbütün somutlaşıyordu. Elçiliğimizin ve Birlik Komutanımızın ilgilenmeleri ve Boşnak kardeşlerimizin de Türk Heyetine özel ilgisi dolayısı ile basın mensuplarıyla 20 kişi civarında olan kafiemiz, emeklilik zamanının çoktan geçtiğini var gücüyle haykırdığı halde kullanılan bir araba ile ve dört postada, Tünel'e bir kilometre kalıncaya kadar olan bir yerleşim merkezine taşındı. Tahrip edilmiş ve terkedilmiş, boşaltılmış köy ve kasabalardan, film dekorlarına benzeyen "gerçek hayat sahnelerinden" geçtik. Kafemiz tamamlandıktan sonra tünel yoluna koyulduk.

Kapalı kısımdan daha uzun olduğunu tahmin ettiğim yol, gidişte daha kolay alındı. Aynı gün, 23 Ağustos Çarşamba gecesini dönerken, tünelden çıktıktan sonra, belki hava çok daha karanlık olduğu için, bu bölümde oldukça zorluk çekecek, ayak kırılması tehlikesi geçirecektik. Tünel, ancak tek yönlü geçişe elverişli. Kapalı kısmı bir kilometreye yakın olduğunu tahmin ettiğim tünelin açık kısmında yürür ve girişinde karşı yönden gelenlerin geçmesini beklerken, alacakaranlıkta karşılıklı tekrarlanan tek söz vardı; "**Selâm! Selâmun Aleyküm! Aleyküm Selâm!**" Nihayet, Allah'a tevekkül ederek ve "**Rabbim! Beni sıdk ile girdir ve sıdk ile çıkar, katından bana yardımcı bir gücü bağışla!**" âyet-i kerimesi ile niyaz ederek girdik. Kısa bir süre sonra rükû halinde ve bir yandan da çamurlu su içinde yürüme zarureti vardı. Çamurlu suya iyice dalmamak için uğraşırken başınızı dalgınlıkla doğrultmanız, paslı demirlere hızla çarparak yaralanmanıza yol açabilirdi. Ben, arkadan gelenleri "başlara dikkat!" nidası ile uyardığım halde, bu akıbetten kurtulamadım. Ercan Bey, alnını çarparak, daha ciddi yaralandı. Hadi Bey (Uluengin) 1.87 boyu ile (mâşallah!), rükû halinde yürümenin en çok sıkıntısını çekenimiz oldu. Ancak, bu cefada da bir hayır vardı, tünelin öteki ucunda "sigara" denen kötü arkadaşı derhal terk etti. Umarım ki tekrar yanına yanaştırmamıştır. Mübalağa etmekten korkuyorum, fakat söyleyebilirim ki, bu bir kilometrelik tünelin öteki ucundan Saraybosna'ya çıkan ben, girişteki ben ile özdeş değildim. Kalan arkadaşlara katılmamızdan ve Mostar'a dönüş yolculuğuna başlamamızdan sonra, Kezban Hatemi'nin, dağ ve tünel yolculuğunu otobüs mikrofonundan ağlayarak anlatması üzerine, kafiemizin değerli mensuplarından birisi yanıma gelerek "**Hanımefendi niçin bu kadar mübalağa ediyor? Kardeşlerimizin morali bozuluyor. Ben Hıra Dağındaki mağaraya gitmek için doksan derece dik yokuşu tırmandım**" demişti. O sırada söylemedim, fakat Hıra Dağı'nı tırmanmak ile İğman Dağı'nı inmek ve tırmanmak ve her seferinde de bu Zillet Tüneli'nden geçmek aynı şey değildi. Hıra Dağı'nı tırmanma, ihtiyari ve izzetli bir tırmanıştı. Oysa bu tünelden geçmeye mecbur kalma, izzetli müminlerin, günahsız Müslüman halkın, katlanma zorunda bırakıldıkları bir horlanma, bir zilletti. Tünele girdikten sonra, bir yandan Pamuk Prenses'in yedi cüceleri pozunda, ellerim arkada iki büklüm ve başım önde yürürken, "Karyeye", Sarajevo'ya girerken acaba baş eğerek girmemizde ve "hıtta" ibaresinde, bir simge ve içinde bulunduğumuz zilletten

kurtuluşun anahtarı bulunup bulunmadığı sorusu ansızın doğdu. Bizim, “Karyeye”, Sarajevo’ya rükû halinde girerken “hıtta” dememizin anlamı ne olabilirdi? (Bakara 2/58). Belki de “bu bir zillettir!” bilincine varmamızda, zilletten kurtuluşun başlangıcı ve anahtarı vardı. Wilhelm Tell’in kıyamına, Avusturya Valisi’nin zorladığı zilletin sebep oluşu gibi, İkbâl Merhum da Millî Mücadelemiz için, **“Türk’ün ağacı, Frenk dağlaması dolayısı ile meyve verdi. Ebu Leheb (Alev Babası) davranışları, zülüm ateşi, Mustafavî zuhura bahane olur”** demişti. Halide Edip de Millî Mücadele’ye “Türk’ün Ateşle İmtihanı” adını vermişti. Millî Mücadele’de de bu “hıtta” imtihanını geçirmiştik. Bir daha zillete düşmemek için; zillete niçin düştüğümüzün ve düşmanlar tarafından kabule zorlandığımız konumun, izzet değil zillet olduğu bilincine varmamız gerekiyordu. Zafere, Allah’ın yardımına ulaştıktan sonra da, bu bilinci terk etmemiz, İlahî Tebliğ’i yanlış algılamamız gerekiyordu (Bakara, 2, 59).

Daha sonra kurulan Birleşmiş Milletler ise, kendisine hâkim olan eller vasıtası ile, sloganını “Değiştirilmiş Sözcük” aldı: Birleşmiş Milletlere tek bir güç hakim olmalı, bu güç de kendisi karşısında boyun eğmeyenlere kendilerini savunmalarını bile yasaklayarak onlara silahlanmayı yasaklamak. Onlara “zillete karşı ayaklanma” (hıtta) bilinci yerine, hâkim güce boyun eğme bilincini, silâhlarını saban yapma bilincini aşmak, zorla dayatmak gerekirdi. Böylece, “Söz” (slogan, düstur) değiştirilmiş oluyor (Bakara, 2, 59) İzzetbegoviç’in hedef aldığı izzet yolunun başlangıcı olan “zillet” halini ve sebeplerini kavrama bilinci yerine, el çabukluğu ile, Yeni Dünya Düzeni’nin “silahını saban yapan kölesi olma” bilinci yerleştirilmek isteniyordu. Silâhlar saban olacak ise, bunu herkesin gerçekten yapması gerekirdi. Oysa bu Birleşmiş Milletler; Tabî Hukuk’un en tartışılmaz hakkı olan “Meşru Müdafaa” hakkını bile Müslüman’a tanımıyor, ambargo ile, Boşnak kardeşlerimizin meşru müdafaalarını önüyor, mazluma yardım edecek yerde zalim karşısında elini kolunu bağlıyordu. Her halde “hıtta”daki remzin anlamı buydu: **“Allah’ın yüce sözüne uymadığımız, izzet bilincine varmadığımız için zillete düştük. Şimdi, bu zilleti zillet bilmeli, izzet olduğunu sanmamalıyız ki, bu doğru teşhisten sonra doğru tedavi başlasın!”** anlamına gelen **“hıtta”** (içinde bulunduğumuz hal zillet halidir) bilinci yerine, **“biz, silâhlarımızı efendileri uğruna saban yaparak sonra da o sabana koşulan köleleriz”** bilincini yerleştirmek, “sözü değiştirmek” demek olmalıydı. İşte bu sebeplerdir ki, tünelin bu ucundan girmenin ve rükû halinde “Karyeye” ulaşmanın nede olsa öğretici ve bilinçlendirici bir anlamı vardı. Fakat yazık ki aynı günün akşamı “Karye’den” yine rükû halinde çıkacak, Münire (Acım) Hanım’ın deyimi ile “Kahraman Saraybosna Halk’ını” orada bırakacak, Gümrük Birliği Dünyasına dönecektik. Tünelin sonlarına doğru, giriş’in heyecanı, yerini dönüşün ıstırabına bırakmaya başladı. Suavi’nin Aliya İzzetbegoviç’e söylediği cümle de, herhalde bu bilincin ifadesi olmalıydı; **“Ömrümde ilk kez, bir şehirden ayrılırken, utançla ayrılıyorum!”** İçimizden sadece “Mehlika Sultan’a âşik üç genç” orada kaldı. Bir de Refik Erduran kalabildi. Ben, gittim, gördüm ve döndüm.

Tünelin öteki ucundan çıktığımız da, görmeden anlatılmaz ve anlaşılmaz bir belde ile karşılaştık. Sırp tetikçilerinin ve topçularının namerdâne atışlarından emin olan hiçbir nokta yoktu. Harap edilmiş dairelerinde oturmaya devam edenler, yaşlılar, kadınlar ve çocuklar, evlerinde kalsalar da, sokağa çıksalar da, tehlike karşısında çaresizdiler. Yıkık dökük evlerin

balkonları; sebze bahçesi olmuştu. Bir gün önce, biraz sonra otel civarında yürüyeceğimiz bir caddeye düşen Sırp mermisi; altı kişinin ölümüne, otuz civarında insanın da yaralanmasına yol açmıştı. Bu temiz insanlar; suları kesik evlerine ırmaktan su götürmeye çalışırlarken dahî, Kerbelâ kahramanlarından, Hüseyin'in kardeşi Ebul-Fazl Abbas gibi, vuruluyorlardı. Dünyaya hâkim güçler; bu şerefli ve kahraman halka, önce Hırvat, sonra da Hırvat ve Sırp boyunduruğunu tekrar boynuna geçirmesini, zillete razı olmasını öğütüyorlardı. Bu zillete razı olmaları için “ambargo” uyguluyorlar, ambargoyu delen Müslüman ülkelere de ambargo koyuyorlar. Avrupa kıtasında “Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli/ebedî; yurdumun üstünde benim inlemeli!” bilincinin temsil edilmesi onları çileden çıkarıyordu.

Merkez'deki Bosna Otel'i'ne geldik. Gece burada kalamayacak, ancak tünelin çamurundan -su varsa- arınabilecektik. Çok şükür, ayaklarımızı yıkayacak suyu bulduk. Otel'in sokağı, karşı tepelerdeki tetikçilerin ateşine açık dar bir tuzak gibiydi. Birçok sokakta olduğu gibi, tetikçi tehlikesine karşı uyarı levhası konmuş, nişan alma ve isabeti önleyebilmek için geniş ve uzun bir flama asılmıştı. Kahvaltıdan sonra, bu sokağın biraz ötesindeki geniş caddeye bir göz atmak isterdim. Tuzla ve Zenica'da “Kitap Falına” bakamamış, hiçbir -büyük veya küçük- kitapçı dükkânına girememiştim. Bu caddede büyük ciddi bir kitapevine rastladım. Ne var ki, Baba Tâhir Uryan'ın “göz neyi görürse gönül onu özlüyor!” mısraını, “gözden irak olanın gönülden de irak olacağını”, içeri girer de gönlümün çektiği bir kalın kitabı satın alırsam, Igman Dağı tırmanışında “Mevlâna'nın nahivcisi” konumuna düşeceğimi düşünerek, bağrıma taş bastım ve ömrümde ilk kez, böyle bir kitapevinden içeriye adım atma “dürtüsüne” karşı koyabildim. Ne var ki, karşı kaldırımdaki seyyar kitapçıya bakmaktan kendimi alamadım ve bazılarında gözüm ve gönlüm kaldı. Bu caddeler, sonradan öğrendiğime göre, öğleden önce biraz canlı olabiliyorlarmış. Kim bilir, belki de geceyi içmekle geçiren ayyaş Sırp canileri, öğlene kadar zıbarıyorlar da, halk biraz şerlerinden emin oluyor. Öğleden sonra ise özellikle Gazi Hüsrev Bey Cami'i civarı gibi Müslüman semtlerinde, terkedilmiş bir kent görünümü hâkim oluyor. Dükkânlar kapalı ve sokakta yürüme, cesaret işi. Çarçabuk otele döndüm. Otele gelen ve 7. Kanal'da programını seyrettiğim Münire Acım da oraya gelmişti. Zaman Gazetesi'nin Strasbourg'daki temsilcisi Şerafettin Köksal'ı da orada tanıdım. Münire Hanım da, Şerafettin Bey de, Türkiye Gazetesinin Saraybosna'daki mümessili Mürselin Bey de, Şerif Turgut gibi değerli ve cesur gençlerdi. Münire Hanım; cesaretini övmeme bile, tevazuu ile “ben kahraman değilim, bu şartlar içinde yaşama mücadelesi veren ve yılgınlık göstermeyen Saraybosna halkı kahraman!” cevabını veriyordu. Bosna Otel'i'nden Büyükelçiliğimize, oldukça tehlikeli bir köprüden koşarak giderken Münire Hanım bana rehberlik ediyordu. Şerafettin Bey; ısrarla, bizi Saraybosna şartları içinde Türk konukseverliği ile ağırlamak istiyordu. Bir gece bu günümüz Kerbelâsı'nda kalabilmeyi çok isterdim. Yazık ki, nasıl Mostar'dan yola çıktığımız 24 Ağustos Perşembe gecesini, Kaadirî Tekkesi'ne gidemedimse, Şerafettin Bey'in rehberliği ile Saraybosna'da çok değerli kişilerin sohbetinde bulunamadım. Çünkü o akşam tekrar İgman Dağını aşmamız ve sabahleyin, Travnik'den Konya'ya göçmüş olan arkadaşlarımıza katılarak Mostar'a doğru yola çıkmamız gerekiyordu, inşallah, orada kalan arkadaşlarımız, Dr. Emir, Dr. Bahadır ve Serdil Beyler; “Saraybosna erlerinin” sohbetine katılmışlardır

ve kendilerinden ileride bu sohbetlerin hikâyesini dinlemek nasip olur. Ancak; ben de, bu arkadaşlar gibi, Saraybosna erlerinden olduğu “kaal” ve “hal”inden anlaşılan İzzetbegoviç’i dinleme mutluluğuna eriştim.

Bosna Otelinden bir koşu ^{Bosna - Hersek İhtilafat Çılgını} tutturduk, köprüyü geçtik ve Elçiliğimize eriştik. Sayın Büyükelçimiz Şükrü Tufan’ın sıcak ilgisi ile karşılandık. “Basın bildirisini” nasıl okuyacağımızı müzakere ettik. Bir gün önce, yukarıda söylediğim gibi, otel yakınlarına düşen bir mermi otuz insanı yaralamış, altısını da öldürmüştü. Önceden düşündüğümüz gibi Gazi Hüsrev Bey Camii’i önünde halka açık bir toplantı tertiplemek; toplanan halkın üzerine mermi göndermeye can atan Sırp Yezitleri’ne canilik fırsatı vermek ve halkı tehlikeye atmak demek olurdu. Büyükelçilik binamız ve otel dahi mermilerden emin değildi. Sayın Büyükelçimiz ile konuşup görüştüğümüzden sonra, Elçiliğimize gelmiş olan, Bosna-Hersek Kadın Dernekleri Birliği’nin Genel Sekreteri Profesör Nermin Hanım’ın (Nermina Yaşareviç) iletmiş davet ile yine koşarak, Müslüman Yazarlar Birliğine gittik. Bir kısmımız ise otele dönmeyi ve basın toplantısı hazırlıklarına girişmeyi tercih etmişti. Bugün bu satırları oldukça soğukkanlı yazabiliyorum. Saraybosna’da bulunduğum 23 Ağustos 1995 Çarşamba günü ise, tünelden çıktığımız andan itibaren, bize hâkim olan duygu Sırp mermisi korkusu değil, Saraybosna halkına sınırsız bir sevgi ve acıma ile, kendimizi de son derece aşağılanmış hissetmemiz ve Sırp canileri ile onlara destek veren veya seyirci kalan herkese yine sınırsız öfkeydi. Boşnak Müslüman kardeşlerimiz; hiç de hakketmedikleri dayanılmaz bir zulüm karşısındaydılar. Susuz, elektriksiz, yiyecek ve ilaç sıkıntıları içinde, üstelik sürekli hayati tehlike karşısındayken, yaklaşan kışı nasıl geçireceklerdi? Göğüs kafesimize, Tuzla Mülteci Kampındaki çok daha dayanılmaz bir acı ve ağırlık çökmüştü. Sürekli bir haykırma ve ağlama ihtiyacını bastırmaya çalışıyorduk. Müslüman Yazarlar Birliğinde, bu savaş ve çaresizlik şartları içinde, fazla bir kalabalık yoktu. Nermin Hanım bizimle birlikte gelmişti ve dernek yetkilisi -yanılmıyorsam- Prof. Atıf (Purivatra) Bey ile, bir de diğer bir dernek mensubu bizi bekliyordu. Bu şartlar içinde de soğukkanlılığını ve vakarını muhafaza eden dernek yetkilileri Saraybosnalılarda da gördüğümüz konukseverlikle, kahve ve şerbet ikramını ihmal etmemişti. Ancak, hallerinden yakınmasalar bile, bu şerefli insanların yüreklerinden yaralı ve Saraybosna dışındaki dünya karşısında derin bir hayal kırıklığı içinde oldukları şüphesizdi. Onlar durumlarından şikâyet etmediler. Ben de, Travnik Adliyesi’ndeki şartlarla kıyaslanmaz derecede kötü şartlar içinde, onlara rahat dönemler soruları sormazdım. Soru sormak yerine, Millî Mücadelemizin zafere ulaştığı gibi, Boşnak Müslüman kardeşlerimizin bu haklı savunmasının da zafere ulaşacağını ümit ettiğimizi, Allah’tan yardım niyaz ettiğimizi söyledim. **“İman etmişseniz üstünsünüz siz!”** âyet-i kerimesini, inşallah bunun sonucu olarak da **“fethun minallah ve fethun karîb”** geleceğini, Resûl-i Ekrem (s.a.) ve müminlerin de muhasara edildiğini, ne var ki sonuçta onların zafere ulaştığını, Boşnak kardeşlerimizin de Ali İzzetbegoviç’in önderliğinde “bunyânun-Marsûs” (sarsılmaz, sapasağlam yapı) olarak birleşmekle zafere ulaşacaklarını düşündüğümü anlattım. Muhabatım bu sözlerimden hoşnut oldu ve “biz de tamamen sizin gibi düşünüyoruz” dedi. Türkiye’deki; yürekleri Bosnalı Müslüman yazarlarla birlikte çarpan yazar dernek ve kuruluşları, Saraybosna’daki kardeşlerine el uzatabilir. Şimdi bazıları derhal “karşıt anlam”

deliline başvurmayaya çalışarak, “Sırp ve Hırvatlar ile işbirliği yapmayacak mıyız? Yapmazsak lâik ve çağdaş uygarlık düzeyinin hali ne olur?” diyebilirler. Oysa ben “herhangi bir millet mensubuna mutlak olarak düşman olmalıyız” demek istemiyorum. Sadece, “mağdur, mazlum, gerektiği kadar destek görmemesine rağmen yine bizleri seven bu kahraman ve onurlu Müslüman kardeşlerimize öncelik tanıyın!” ^{Bosna- Hersek’in imdat Çığlığı,} diyorum. İslâm a sevgisini açıkladığı için nerede ise “fundamentalist ve barbar” ilân edilecek olan Annemarie Schimmel’e nasıl bir sevgi çağlayanı ile yönelmemiz gerekirse, belki de daha güçlü bir sevgi ve şefkat ile, mağdur ve mazlum Boşnak halkına yönelmeliyiz.

Yazarlar Birliği’nden ayrıldık ve otele geldik. Büyükelçimiz de oradaydı. Ertuğrul Bey Basın Bildirimizi okudu ve gördüğüm kadarı ile, yabancı basın yine rağbet etmediği bu toplantıda, Boşnak basın mensuplarının sorularına cevap verildi. Daha sonra, yine tehlikeli bir yürüyüş ile Gazi Hüsrev Bey Cami’ine gittik. Yolda gördüğümüz ve hiç bir mermi izine rastlamadığımız için Saraybosna’nın merkezi Sırp kilisesi olduğunu tahmin ettiğimiz bir kilise bütün ihtişamı ile dururken, Gazi Hüsrev Bey Camii yaralarını sarmaya çalışıyordu. Onarıldığı gün daha beter bir tahribata maruz kalıp kalmayacağı belli değildi. Şerafettin Koksal Bey’in ısrarı ile, Mehmet Güleriyüz Bey, ben ve eşim, yanlış hatırlamıyorsam Türkiye ve Zaman gazeteleri büroları ile bazı İslâmî yardım derneklerinin bulunduğu bir binaya geldik. Şerafettin Bey halkın içinde bulunduğu sıkıntıların ne dehşet verici boyutlarda olduğu hakkında örnekler verdi. Kilise’nin cephesindeki Hazret-i İsa heykelini düşünüyordum. Gerçek Hazreti İsa, “Dağ Vaazı” ile Ali İzzetbegoviç’in yanındaydı ve O’na müjde veriyordu: “**Ne mutlu adalete susayanlara! Mübarektir Onlar! Adalet ile de susuzlukları giderilecektir!**” İçinde Allah’ın zikredildiği camileri yıkan ve gönülleri Beytullah olan Müslümanları şehit eden Sırplar ise, görünürde, Hazreti İsa heykeline saygı gösteriyorlardı.

Büroda çalışan, güleriyüzlü ve bütün Saraybosna halkı gibi, içinde bulunduğu şartlara rağmen, temiz ve itinalı giyimli birisi vardı. Bu Arnavut asıllı mülteci Müslüman da, asıl mesleği veterinerlikken şimdi hademe gibi çalışıyordu. Yine güler yüzlü, cesur, vakur ve onurluydu. Gururunu kırmamak için, yapmak istediğimiz mütevazı yardımı Şerafettin Bey vasıtası ile ve “gerekçesi sonradan açıklanmak üzere” verebildik. Öğle ve akşam yemeğini birleştirerek Şerafettin Bey’in sofrasına Tanrı misafiri olduktan sonra, birlikte, otele giderek, Saraybosna Belediyesi’ne gidecek kabilemize katıldık. Yürürken ve binaya girerken yine yarırsız tedbirler almak gerekiyordu. Büyükelçimiz yine bizi yalnız bırakmamış, buraya da gelmişti. Genç ve zarif belediye başkanı; acılar beldesi Saraybosna’da, itinalı giyimi ile, yine kahraman Saraybosna halkının maneviyatını temsil ediyordu. Yokluklar içindeki şehirde, belediye başkanının aylığının “**120 Mark**” olduğu düşünülürse, gerek halkın maruz kaldığı sıkıntı, gerek bu halkın ve belediye başkanının mütevazı fakat son derece itinalı giyinmelerinin anlamı ve değeri anlaşılır. Ertuğrul Bey kahve ve şerbet ikramının yine ihmal edilmediği bu “kardeşler buluşmasında”, hepimizin duygularını dile getiren bir konuşma yaptı ve 16.000 mark tutarındaki dervişane yardım belediye başkanına teslim edildi. Vedalaştık. Kardeşlerimizi “Allah’a emanet” ettik. Yine yürüyerek, günün ve bu seferin bizi en çok heyecandıran ve sevindirip onurlandıran buluşmasına gittik. Yiğit ve erdemli bir halkın yiğit ve

erdemli önderi Aliya İzzetbegoviç, bizi 17:30'da kabul edecekti. O'nu biz de Boşnak kardeşlerimiz, kadar seviyor, benimsiyor, onunla iftihar ediyor, o'nun için dua ediyorduk. Sadeliğinin ve tevazünün ihtişamı içinde geldi. Sıra ile ellerimizi sıktı. Sevgi ve saygımı göstermek için, elini öpmek isterdim, fakat karşılaşmada bunu yapamadım. Kafitemizin genç üyeleri, yaşları dolayısı ile bunu yapmaya cesaret edebildiler. ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı} Önce işinin arasında, dağ aşmak ve tünel geçmek amacı ile hırpanî giyimli bizlere, devlet başkanına yakışır zarafette fincan ve bardaklarla kahve ve şerbet ikram etti. Davranışlarında hiçbir şekilde yapmacıklık yoktu. Sıkıntıların büyüklüğünün elbette farkındaydı, fakat halkına güveniyordu. Önceki günkü bombalama olayı dolayısıyla hüznü, ne var ki maneviyatı yüksekti. Ben çok az insanın huzurunda böylesine etkilendim şimdiye kadar. Öyle sanıyorum ki kafitemizin tamamına yakın çoğunluğu bu ruh hali içindeydi. Ertuğrul Bey'in duygulu ve içten konuşmasından sonra, Necdet Konak Bey, Yazarlar Birliği'nin onur üyeliği belgesini sundu. Heyetimizin nasıl içten duygularla dolu olduğunu gören Ali İzzetbegoviç, programının yüklü olmasına rağmen, kardeşleri ile konuşma havasında, "babaannesinin Üsküdarlı Sadıka Hanım olduğunu ve dolayısı ile kendisinin de global olarak Türk sayılabileceğini" söyledi. Ayrılma zamanı geliyordu. Ayağa kalktığımızda, Suavi, o içten cümlesini söyledi. Boşnak asıllı kardeşlerden Refik (Akova) Bey çevirmenlik görevini üstlenmişti. İzzetbegoviç, Suavi'nin cümlesinin özünü derhal aldı ve duygulu bir tebessümle hafifçe başını eğerek teşekkür etti. Yine sıra ile el sıkışarak vedalaşmamız sırasında, benim sıram geçmişken, yanımdaki eşimin, kafiteye bilek gücü ile giren tek kadın olduğunu, gözlerinin ağlamaktan kızarmış ve şimdi de dolu bulunduğunu görünce ve belki de gece karanlığında tünel ve dağ macerası ile dün geceki gibi döneceğini düşününce, bir "salon adamı jesti" ile değil, İnsanlık Önderi Sevgili Peygamberimizin (s.a.) kızı Fâtıma'nın ellerini şefkatle öpmesini hatırlatır bir davranış ile eğilmeksizin, o'nun elini kendi dudaklarına yükseltme hareketi yaparken, Hanım atik davranarak onun elini öptü. Bundan cesaret aldığım ve çok duygulandığım için, derhal, sıram geçmesine rağmen, ben de elini kavradım ve öptüm. Sonradan Boşnak arkadaşlarımızın gülümseyerek söylediklerine göre, resminin asılmasından bile memnun olmayan bu Bosna eri, ilk zamanlar, el öpme teşebbüslerinde şaşırıyor ve gayri ihtiyarî elini çekiyormuş. Ne var ki, kendisine sevgi gösteren Türkler; "Üsküdarlı Sadıka Hanım'm torununu" bu sevgi açıklama geleneğine alıştırmışlar. Nitekim benim ve eşimin davranışının da saf bir sevgi ve saygı gösterisi olduğunu gördüğü için, elini çekmedi.

İzzetbegoviç'i görmemiz, ona olan sevgimizi artırdı ve ondan ayrılmanın acısını duyduk. Raci Bey, Serdil Bey, Necdet (Konak) Bey, Dr. Bahadır Bey gibi genç arkadaşlarla, hepimizin katıldığı bu sevgi ve sebepleri üzerinde konuşarak otelin yolunu tuttuk. En geç 21:30'da otelden ayrılarak Tünel yolunu tutmamız gerekiyordu. İzzetbegoviç'i ziyaretimizde de yanımızda olan Sayın büyükelçimiz, otelde de, uğurlamak ve bize yardımcı olmak için yanımızdaydı. Otobüs kapıya geldi. Saraybosna karanlığa gömülmüştü. Büyükelçi Sayın Şükürü Tufan'a teşekkür ettik ve vedalaştık. O da bu şehir halkının çilesine katılıyor ve o da güler yüzlü kalabiliyordu. Allah yardımcısı olsun.

Saraybosna'da kalan üç genç kardeşimiz, Dr. Emir. Dr. Bahadır ve Serdil Beylerle öpüş-tüm, helallik diledik ve vedalaştık. Saraybosna'yı ve onları Allah'a emanet ettik. Serdil Bey; kendisinin tehlikelere maruz kaldığını ve kalacağını unutmuş, benim dönüş yolculuğunda dik-katli olmamı öğütüyor, beni çok duygulandıran bir cümle söylüyordu. Müsaadenizle bana kal-sın. Gece büsbütün hazin görünen ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı}bağrı delinmiş ve ışksız binaların önünden geçerek tünel'e geldik. Dönüş yolunda da başımızı eğmenin anlamı; zilletimizin devam ettiğiydi? Bir yandan da Mülteci kampındaki kadının sözünü hatırlıyordum: **“Sen şimdi buradan çıkacak ve evine döneceksin değil mi?”** Ayrıca; Saraybosna sokaklarında ve dönüşte en çok hatırladığım bir söz de şu oldu: **Her gün Âşûrâ, her yer Kerbelâ!** Ölünceye kadar insanlık sınavının sürdüğünü ifade eden bu söz, fatalist (Cebriyeci) bir anlamda **“Müslüman musibete uğramaya mah-kûmdur”** şeklinde yorumlanmamalıydı. İnsanlığın hedefi, İnsanlık Önderi'nin (s.a.) 6 Mart 632 Cuma günü, Veda Hutbesi'nde söylediği şu hedef değil miydi? Her yer, bütün yeryüzü, içinde bulunduğumuz ve sınırları içinde insan haklarına mutlaka saygı gösterilmesi gereken bu Haram Belde gibi olmalıdır! Her ayınız, içinde bulunduğumuz ay gibi haram ay; her gününüz de hacc-ı ekber günü gibi olmalıdır! İnsanlık bu hedefe ulaşacak yerde, esasen şahadeti seçen ve şahadet için ödevlendirilen Huseyn'in Kerbelâ faciasına seyirci kaldı. “Her yer Kerbelâ, her gün Âşurâ!” sözü, Boşnak Müslümanların Yezitler elinde yok edilmesine seyirci kalmamız gerektiğini değil, tam aksine, Âşurâ günü ve Kerbelâ'da nasıl Hüseyin'e yardımcı olmamız gerekiyordu, bugün de Saraybosna Kerbelâsının Hüseyin'i hükmünde olan Aliya İzzetbegoviç'e yardımcı olmamız gerektiğini gösteriyordu. Tünelde; “hıtta” remzi üzerinde memlekete döndükten sonra da düşünmemin gerektiğini kabul ettim. Biz çıkarken girmek için bekleyenler vardı. Yine selâmlaşık. Tünelin açık kısmının geçilmesi gidişe göre oldukça zahmetli oldu. Bizi almaya gelecek araçlar da gelmeyince veya biz bulamayınca, karanlık gecede, yine metruk ve yarı yıkık evlerle dolu bir “film dekorunda” beklemeye koyulduk. Tehlike yok değildi. Bir kümenin bekleştğini sezen Sırlar, bir mermi gönderebilirlerdi. Hava aydınlanırsa durum daha da kötü olurdu. Refik Bey ve bize yolda rehberlik edecek, arkadaşı olan Boşnak mücahit öncü keşif kolu olarak uzaklaştılar. Gelmeleri gecikince, gönderilen ikinci keşif kolu, onları, bir karakol noktasında, araba temini için uğraşırken buldu. Araba bulunmazsa çevreyi bilmeyen kabilemiz, üstelik gece karanlığında, İğman Dağı eteğine kadar 5 kilometrelik yolu mutlaka şaşırır ve Sırlara çok kolay hedef olurdu. Keşfedilen karakol noktasına gittik. Yine gruplar halinde ve sıra ile İğman Dağı eteğinde küçük ve metruk görünen bir köyde, bir ev önüne çömeldik. Her halde Boşnak mücahitler bu metruk görünen evleri kullanıyorlardı. Sokulgan bir kedi bir ara yanıma geldi. Nihayet kabilemiz tamamlandı ve besmele ile, Allah'a sığınarak, tırmanış başladı, inişimizdeki yol bu kadar Sarp değildi. Bu sarp yol biraz daha kestirmeymiş ve inişte aşağı düşme, kayma, yuvarlanma tehlikesi olduğu için bu yol kullanılmamış. Gürültü etme ve ışık yakma yasağı altında tırmanıyorduk. Tırmanışta Hanım benden daha zorluk çekiyor, fakat benim kalp krizi geçirebileceğim uyarısı ile, kısa soluklanmalar istiyordu. Esasen tecrübeli dağcı Suavi; her yetmiş beş adımda bir soluklanmamızı öğütlemişti. Önümüzdeki sarp yokuşta beyaz ve büyük kayalar fark edilebiliyor, ne var ki aradaki çukurlar, gece karanlığında aynı seviyede toprakmış gibi görülüyordu. **“Ayağını sakınarak basma aman Sultânım!”** denemezdi, çünkü **“dökülen mey, kırılan şîşe-i rindan”** olmaz, **“dökülen kan”**, kırılan da en azından bir kemiğimiz olurdu.

Yine, başta Suavi ve Necdet Konak olmak üzere, kabilemizin dağcıları, arada kolumuza girerek benim gibi kalem efendilerine yardımcı olmayı ihmal etmemektedir. Asıl sinir gerginliği de; karşı tepelerden tırmanışımızı gören bir Sırp tetikçisi veya topçusunun ateşleme ihtimalinden geliyordu. Bu ihtimal bizi korkutmuyor sadece öfkelen diriyordu. Nihayet, çıkışın sarp bölümünü tamamlayıp bir şoseye geldik. ^{Bosna - Hersek'in imdat Cığluğu} Bir müddet de düz yolda ilerledikten sonra, bu kez de ağaçlık bir tepede ağaçlar arasında tırmanış başladı. Nihayet; bizi iniş noktasına getirmiş olan ve şimdi de tırmanışın son noktasında bekleyen Boşnak Yaşar kardeşe ulaştık. Bizi görünce, coşkulu bir sevinç ve zafer sayhası kopardı. Dün, Kontrol Noktasında saatlerce bekleyen bize yiyecek ikram eden Yaşar kardeş, atlattığı nice tehlikeye rağmen, İğman Dağı'nda dolaşmaya devam ediyor, bizim gibi nicelerini Sarajevo gidiş ve dönüşlerinde taşıyordu. Arabaya binince, Allah'a hamd ettikten sonra, Saraybosna'da kalan kardeşlerimizi anarak tekrar "o alev gömleği giymiş gibi yandık". Biz, 22 Ağustos Salı akşamı, 18:00 ile, şu anda 23 Ağustos Çarşamba gecesi 01:00 arasında bu macerayı yaşamıştık. Boşnak kardeşlerimiz ise sürekli yaşıyordu ve en yamanı da şehirde kalanların haliydi. En basit bir örnek, maddi imkânsızlıklar içinde, genç oğlu cephede olan bir dul kadının, gelini, evli olmayan kızı, oğlundan beş torunu ile, tahrip edilmiş ve susuz, geceleri elektriksiz evinde yaşamaya çalışması, devamlı bir yandan malî sıkıntılar, bir yandan da bir aile ferdinin başına gelebilecek ve Saraybosna'da olağan hale gelmiş tehlikelerin korkusu içinde olmasıydı. Otelin, onun şartlarına göre çok rahat havası içinde, sürekli, gözlerinden yaşlar süzülüyor, fakat yine de yakınıyor, ümidini de koruyordu. Bizse, artık "dönüşe" geçmiştik. Hüseyinî bir topluluğu ziyaret etmiş, onlarla birlikte ağlamış, fakat nihayet onları bırakarak kendi beldemize doğru yola koyulmuştuk. Bu tehlikeli yolculuğu bile, acaba bir kez daha gerçekleştirmeyi göze alabilir miydik? 40 saatlik uykusuzluk ve bunca maceradan sonra arabanın koltuğuna yaslanınca, eşimin de zihninde aynı soru belirmiş olacak ki; bir daha gelebilir miyim? Yoksa **"Saraybosnalıları -inşallah- zaferden sonra mı ancak ziyaret edebiliriz?"** diye sordu. O anda ikimiz de tekrar gidebileceğimizde tereddüt ettik ve Schiller'in bir şiirinin konusunu hatırladım: Hükümdar, çok değerli bir kupayı, çok derin ve tehlikeli deniz canavarları ve girdaplarla dolu noktaya, denize atar. (Yahut düşünür müydü?) Usta bir dalgıç; çıkarabileceğini söyler ve gerçekten de daldıktan sonra uzunca bir bekleyiş süresi geçer, dalgıç elinde kupayı kaldırarak suda belirir. Bir daha cesaret edemeyeceği dalışında gördüklerini anlatır. Sarhoş hükümdar, kupayı tekrar oraya atar ve dalgıcı, karşı koyamayacağı vaatlerle, tekrar dalmaya kıskırtır. Dalgıç dalar ve uzun bir bekleyişten sonra, artık dönmeyeceği anlaşılır.

Bu şiiri düşündüysem de, bir yandan da bizim bu yola "sarhoş hükümdarın maddî vaatleri" için değil, iyi bir niyetle çıktığımızı ve sonucunda da "boşuna bir ölüm" değil şahadet olabileceğini düşünürken, arabada geldiğimiz yolların tehlikeli bölümünü geçtikten sonra uyuya kalmışım.

KONJİÇ'E DÖNÜŞ

Karanlıkta, sabahın dördünde, kalan arkadaşlarımızın akşamüzeri gelmiş oldukları Konyiç'e vardık ve oda olmadığı için, "sabahçı kahvesi" görünümünde, girişteki koltuklara serildik. Daha önce anlattığım gibi, Asaf Beyin ve Gülsen Hanımın "can bahşeden" nezaket ve fedakârlığı ile dört buçukta veya beşe doğru onların bizim için terk ettikleri odada uyuduk ve yedide uyandık. Günün ağarması ile birlikte, Schiller'in şiiri gecede kalmıştı ve biz tekrar Saraybosna yolculuğuna davet edilseydik derhal katılabıldık! Mostar'a doğru, gelişimizde, gece karanlığı dolayısı ile göremediğimiz güzel bir çevrede yola çıkarken, eşim, otobüs mikrofonundan, maceramızı ağlayarak anlatıyor, Dr. Hilkat Hanım'm üzüntüden fenalaşması üzerine fasıla veriliyordu. Daha sonra, Saraybosna safhasını kısaltarak sözlerini bitiriyordu. Barbarca bir hücum ile tahrip edilmeden önce, bir yandan Avusturya, bir yandan eski Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan çok şirin bir şehrin bugünkü durumunu acı ile gördük. Belediye binası olarak kullanılan eski evin önündeki meydanda şehit mezarları sıralanmıştı. Yaşlı bir adam, Lâtin harfleri ile yayınlanmış bir kitapçıktan, Kur'ân-ı Kerim sureleri ve Arapça dualar okuyarak şehit oğlunun ruhuna bağlılıyordu. Biz de şehitler için Fatiha okuduk ve belediye binasında karşılandık. Öğleden sonra, gruplar halinde, mahalli yetkililer ve aydınlar ile görüşecektik. Tahrip edilen Mostar'da, Zenica'da veya Tuzla'da olduğunun aksine konuşma hevesi fazla görünmüyordu. Şehrin aşağı bölümü Hırvat elindeydi. Küçük bir "Eski Berlin" ile karşı karşıyaydık. Yahu; "1967 öncesi Kudüs'ü" demek mi daha doğru olurdu? Hırvatlar; Bosna-Hersek içinde kendi hâkimiyetlerini kurduktan sonra, elbette Kudüs'ün diğer yöresini de ele geçirmeyi düşüneceklerdi. Mostar'ın Mescid'i Aksâları da tehlikedeydi. Mostar'a gelinceye kadar, hatta Zenica'ya gidinceye kadar, nice Hırvat noktasından geçmemiş miydik? **"İslâm Dünyası"** ise, şimdi Boşnaklara **"Ayıptır, fundamentalistlik etmeyin, Bosna-Hersek'te, adını İslâm Devleti koymasanız bile, egemenlik hevesine kapılmanız doğru olmaz, denize düşen yılanı sarılır, bizlerin her birimizin batılı güçlerle nice carî hesabı varken ve borcumuz gırtlaktayken, size nasıl yardım edebiliriz? Şu halde anî etnik arındırma yerine sistemli asimilasyonu seçin ve kimliğinizi kaybedip Hırvatların vereceği yeni kimliğinizi alın!"** demekten başka bir sözü yok muydu? Filistin sorununa, Lübnan sorununa, Körfez Savaşına, İran-İrak Savaşına bir tedbir getirebilmiş miydi ki şimdi de bu soruna bir çare bulabilsin?

Verilen arada, aşağıdaki mescide indim. O sırada Mostar'a gelmiş olan Adem Hacıç, kapıdan çıkıyordu. Tekrar görüştük. Ben mescitten çıkarken, kapının önünde, beyaz başörtülü kızlar, belki de benim çıkmamı ve mescide girmeyi beklerken, Boşnakça çok etkileyici bir ilâhi okuyorlardı. Yine Selâmladım ve derhal cevabını verdiler.

Küçük bir "kahvehanede", aynı zamanda "köfte" verilebiliyordu.

Vejetaryenliğe aykırı düşmenin iç sızısı ile eşim ve Gönül Arslan Hanım ile birlikte içerde bir masada oturduk. Fiyatlar Mark ile Türkiye'den pahalı olmayan bir seviyedeydi. Ancak kazançlar da hiç değilse Türkiye'deki gibi miydi? Yan masadaki sadece kola içenleri imrendiriyor muyduk? Masanın altında uyuyan ve Mostar'ın tahribini görmemiş olduğunu sandığım yaşta birçok şirin köpek yavrusu vardı. Bizden artan köftelerden birisini ona götürdüm.

Uyuduğu için farkında olmadı. Burnuna tuttum. “Ne imrendirici rüya efendim!” gibi bir ifadeyi lisân-ı hal ile beyan ederek uykusunda haz ile öte yana dönmek üzereyken birdenbire “rüya değil bu aynıyle vakî!” bilinciyle çılgına döndü. Küçücük kuyruğunu hızla sallıyor ve elimdeki köfteyi göremeyip, “yoksa rüya mıydı?” acı şüphesi ile oradan oraya koşarak yeri kokluyordu. Demek ki, Orhan Veli ^{Bosna - Hersek’in imdat Cıglığı} nin İstanbul’da yaşayan “Ciğercinin Kedisi” imkânlarına sahip olmayan bir “köftecinin köpeği” ile karşılaştım veya “köftecinin köpeği” de değildi.. Köfte kokuları içinde uyuyup köfte yediğini düşünde görebilmek için oraya geliyordu. Mostar’a girerken, tahrip edilmiş bir yörede durmuş ve ayağı sarılı bir köpekle karşılaşmıştım. O da açtı ve verilenleri derhal gövdeye indiriyordu. Saraybosna tüneline bir kilometre kala, sıra ile taşındığımız köprübaşında gördüğümüz köpeğe de tuzlu bisküvi verebilmiştik. Köpekçik köfteleri yedi ve artık köfte yeme rüyası görmeye gerek duymayıp sokağa fırladı. İstanbul’da medfun ve Mevlevî merhum “Aşçı Dedenin” hatıralarında anılan köpekçi Hasan Baba Merhuma Mostar’dan selam ve rahmet!

Burada, Tayyip Bey’den, köpekçi Hasan Baba Merhum’un kabrini yaptırmasını ve artık belediyelerin köpeklere karşı tutumunun köpekçi Hasan Baba’nın ruhunu şad edecek bir yola girmesini rica ediyorum.

Hayırsızada’ya sürülen köpeklerin bedduası, İstanbul halkının başına ne işler açmıştı.

Unutmayalım! Mostar girişindeki ayağı sarılı köpek, bana, Resül-ü Ekrem’in (s.a.), köpeğe su vermesi dolayısı ile bağışlanan kadın rivayetini, “Her canlı için sadaka vardır” buyruğunu, Emir-ül-Mü’minîn’in “hayvanlardan sorumlusunuz” ihtarını hatırlattı. Köpekleri zehirleyip olmadık işkence ile kıvrandıracak yerde savaş sırasında sakatlanan ayağını saran Müslüman, inşallah Mostar’ın kurtuluşunu çabuklaştıracak bir rahmet tecellisine vesile olur. İslâm’ın özü ile, tarihî birikim kabukları arasındaki fark, basit görünen bir vesile ile dahi insana gösterilebilir.

Mostar’da otobüs ile kısa bir tura çıktık. Tahribatın maddî boyutlarını daha yakından görerek acı duyduk. Mostar’ı daha önceden görmemiş olmamla bencil bir teselliye kavuşmaya çalıştım, fakat nafîle!

Sokaklarda rastlanan İtalyan turist kabileleri, Mostar’ın yaralarının sarılmaya başladığı ümidini veriyordu. Ancak, Boşnak Müslümanlarının başına, Amerikan plânı ile bir değil iki Demokles, daha doğrusu Hırvat ve Sırp kılıcı asılacağına göre, Mostar’ın güvenliği sağlanmış olacak mıdır? Yoksa köprüsüz Mostar, uzun vaade de, halkı gibi İslâmî kimliğinden tamamen uzaklaşmaya mı zorlanacaktır?

Seferimizin en güzel ve güneşli havasında, yorgun ve üzgün, fakat Allah’tan ümidimizi kesmemiş olarak, Belediye Başkanı ile görüşmeye gittik.

Mostar Belediye Başkanı; genç ve çalışkan, İslâmî bilinç düzeyi de oldukça yüksek bir kimseydi. Mostar’ın tahrip edilmesini, en yakın arkadaşlarının şehit oluşlarını yaşamıştı. Bugün o çok sevdiği arkadaşları, penceresinden görebileceği bir mesafede; öğlenden önce ziyaret ettiğimiz şehitlikte yatıyorlardı. Kendisine ise, onların şehadetini gördükten sonra, Belediye Başkanlığı emanetini üstlenmek düşmüştü. Şimdi, “benliğinin bir boyutu ile orada, Küçük

Meydan'daki şehitlikte, o aziz arkadaşları ile birlikte, kabir içindeyken”, benliğinin bir yönü ile de “masa başında oturuyor, vazifesini yapıyor, bizimle konuşuyordu.” İfadesi içtendi ve derinden yaralanmış olduğu anlaşılıyordu. Yine anlaşıldığına göre; bu yaralanmaya, kendilerine gereken desteği vermemiş olan İslâm Dünyasına karşı bir hayal kırıklığı ve kırgınlık da karışıyordu. Bir-iki söz söyleme fırsatını ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıglığı} bulunca, başının üzerinde ve en yüksek safta duran Kur'ân-ı Kerim'i göstererek, bu remizde inşallah imanlarının ve ileride zafere ulaşacaklarının müjdesini gördüğümü söyledim. Şimdi tam hatırlayamadığım sözlerle, iman ve ümitle geleceğe baktıklarını, gülümseyerek belirtti. Yıkık ve muhtaçlarla dolu olan Mostar'da, bu cumartesi akşamı dahi, işinin çok olduğu anlaşılıyordu. Kahvelerimizi içip ayrılırken, Türkiye'ye bir “mesaj” olup olmadığını soran Ertuğrul Bey'e “dost acı söyler” üslûbu ile, Türk üst yönetimi için bir serzenişte bulundu. Herhalde ve hiç değilse İzzetbegoviç'in partisinden olan Boşnak kardeşlerimiz, bizden çok şey umuyorlar ve bulamayınca hayal kırıklığına kapılıyorlardı. Bunda da haksız değillerdi. Biz onlara karşı **“aman fundamentalist olmayın, kimliğinizi belirlerken İslâm'ı öne çıkarmayın, Amerika'nın sözünden çıkmayın. Hırvat ve Sırp ile tek millet olma uğruna fedakarlık etmeniz gerekiyorsa, bu fedakârlığı İslâmî kimliğinizden yapın!”** anlamına gelecek öğütlerle yaklaşp bu tellerden çalınca, yazının başında söylediğim gibi, onlar da **“çal çoban çal! Mostar'ın mı yıkıldı? Yarı benliğimle kabirlerinde yattığım bunca şehit mi verdin!”** diyebilirlerdi. Boşnakların soylu ve imanlı sesi buydu. Millî Mücadeledeki sesimiz gibi! Bunu anlayışla karşılamamız ve kendimize çeki düzen vermemiz gerekirdi. Boşnak kardeşlerimiz de, bunca ibretlik olaydan sonra, **“Yeni Dünya Düzeni”** borusunu çalanlara, İslâm Sureti'nden zuhur etseler dahi itibar etmemeleri gerekiyordu.

Bu görüşmeden sonra, ben, Mostar Müftüsü ile “çalışacak” gruba katılmayı tercih ettim. Öğlende; Mostar'a ilk vardığımız gece uğradığımız Müftülük binasına, Şeyh Derviş İshâk'ın Arap harfleri ile Boşnakça kitabeli türbesinin karşısına uğrayarak, bizim ve bazı “hamiyetli vatandaşlarımızın” bağışlarından oluşan ve artık erimeye yüz tutan hazinemizden bir kısmını buraya bağışlamıştık. İhsan Arslan Bey de, daha ilk gece, Mostar Müftülüğü'ne, yanında getirdiği bağışların bir kısmını vermişti. Niğde Rektörü Ramazan Bey; İhsan Arslan Bey, Eski Senatör Dr. İsmail İlhan Bey, Hukukçular Derneği'nden Faruk Bilkay Bey gibi, kafilemizin Hukuk ve Sosyal İlimler mensuplarından birçoğu da oradaydılar. Bu sırada, her şehirde muhtaç ailelere “elden” yardımı ilke edinen Dr. Hilkat Hanım ve eşim de, muhtaç ailelerle tanışmak ve artık dibi görünen keselerimizden yardımda bulunmak üzere ayrıldılar. Mostar Müftüsü Said Maykîç; okumak üzere Suriye'ye giderken trenle Haydarpaşa'dan yola çıkışını anlattı. Toplantıda İzzetbegoviç'in Demokratik Hareket Partisi'nin Mostar'daki başkanı, yanılmıyorsa hukukçu ve ilâhiyatçı Hamdija Jahiç ve yine yanılmıyorsa başka bir parti mensubu, makine mühendisi Nedim (Eficia) Bey vardı. Müftü Efendiye hitaben; “Ali İzzetbegoviç gibi bir önderin, Boşnak Müslüman kardeşlerimiz için bir nimet olduğunu, İzzetbegoviç adında inşallah **“Velillâhil İzzeti ve li-resulihî ve lil-mü'minîne..”** müjdesi bulunduğunu, ne var ki; Emîr-ül-mü'minîn Ali'nin dahi, kendisi çevresinde toplanmada ümmet gevşek davrandığı için, görünürde galip gelemediğini, Boşnak Müslümanlar birlik olurlarsa, her biri en az 10 kişiye bedel olacakları için. Hırvat ve Sırp- lar karşısında onların üstün geleceğini söyledim.

Müftü Efendi de, Saraybosna'da Müslüman Yazarlar Derneği'nde konuştuğum zat, yanılmıyorsam Atif Bey gibi, sözlerime katılıyor ve memnun oluyordu. Müftü Efendi; daha önce de değindiğim şu önemli sözü söyledi: **“Bize burada Osmanlı gözü ile bakılıyordu ve bunun için bize saldırıldı. Biz bekledik ki Türkiye bize arka çıkacak ve “bunlar benim halkımdır, bunlara yapılacak hücum, bana yapılmıştır sayılır.” diyecek. Maalesef; Türkiye bunu söylemedi ve bizler bu akıbete uğradık. Şimdi Türkiye bizi Hırvatlarla anlaşmaya sevk etmek istiyor ve Hırvatistan Hırvatlar için, Sırbistan da Sırlar için, bizim Türkiye'den bizim için beklediğimiz sözü söylüyor: Bunlar benim halkımdır ve bunlara dokunan bana dokunmuş sayılır! İşte biz de yine Türkiye'den bu sözü beklemekteyiz.”**

Müftü Efendi'nin yanındaki tartışma ve dertleşmeler 19:00'a kadar sürdü. Oradan da vedalaşarak, “Allah'a emanet!” diyerek ayrıldık ve Suavi ile Cem Karaca'nın konser verecekleri; Mostar Köprüsünün boş yerine nazır olan Osmanlı'dan kalma buğday ambarı mağaraya yollandık. Civardaki bir dükkânda, baskı Kur'an-ı Kerimler gördüm. 1928, 1927 gibi tarihler taşıyorlardı. Oraya doğru yola çıkarken; ümitli ve onurlu gözlerle bakan, ancak, hal dili ile de ihtiyacını hissettiren, ağzında sadece bir tek ön diş kalmış, ona da diş adını vermek çok zor olan bir kadıncağıza gözüm takıldı. Selâm verir vermez, tebessümü genişledi, gözlerinin içi güldü ve Refik Bey (Akova) vasıtası ile beni, Mostar'a mülteci olarak geldikten sonra kendisine verilen tahta kapılı küçük bahçedeki sebzelerini görmeye çağırdı. Resim sergisi açmış bir ressam gibiydi. Dile getirmediği ihtiyacı dolayısıyla, Refik Bey aracılığı ile kendisine verdiğim para onu çok sevindirdi. Bizde de, Dünya'nın hemen her yerinde, böyle kadıncağızların sayısı ne kadar çok! Hele benim burada yaptığımın aksine, “ilân edilmeksizin” yapılan iyilikler, cennet mükâfatını kazanmanın en emin yolu olmalı! Hele hele cenneti bile düşünmeksizin Allah sevgisi ile iyilik yapanlar!

Ataol (Ataullah) Bey; Cem Karaca ve Suavi'nin güzel konserinden sonra, çok güzel bir şiirini okudu. Bu seferimizin gidişinde bize katılan ve Mostar'a yaklaştıkça ağlayan bir Mostarlı Hanım ile yine bizimle birlikte yurduna dönen eşi de oradaydılar. Hırvat hücumu ile yurtlarından ayrılmak zorunda kalmıştılar ve bizimle birlikte döndüler. Bu Hanım; Mostar hasreti ile yazmış olduğu şiiri okudu.

Sokağa çıkma yasağı başlamışken Arif Arslan Bey ile birlikte, Belediye yakınındaki küçük mescit ile vedalaştık.

DÖNÜŞ

İki otobüslük kabilemiz Split'e hareket etti. (24 Mayıs Perşembe- 21.30). Sabah çok erken Havaalanı'na varmamak için, Adriyatik kıyısında bir rıhtımda, yanılmıyorsam 2-3 civarında mola verdik. Meddahlık kabiliyetine güvenenler, en başarılısı ve değme meddaha parmak ısırtacak olan Mehmet Güleriyüz Bey başta gelmek üzere, rıhtımda, taklitli fikra anlattılar. Yola koyulduk ve hava aydınlandıktan sonra, daha kalabalık ve bir alışveriş ve gezi merkezi gibi görünen bir diğer rıhtımda kahvaltı molası verildi. Bu rıhtımda; bizim otobüsümüzün sevimli şoförü İzzet ile birlikte, Havaalanı'na bizi bıraktıktan sonra Bosna'ya gidecek ve

Boşnak mücahitlere yardımcı olacak üç Suudi Arabistanlı genç gördüm. Belki de bizim Saraybosna’da bıraktığımız üç kardeşimiz gibi, bunlar da doktorluk gibi bir meslek icrası için gidiyorlardı. Çok sakindiler. Bizim masamız mensuplarının Bosna’dan dönen Türk Müslümanlar olduklarını öğrenince, sigara tellendiren fakihlerimize “neyhi anil-münker” yapmayı da ihmal etmeyip, “tedhinin haram” ^{Bosna - Hersek’in imdat Cümlüğü} olduğunu bildirdiler.

Split Havalanı’na vardık. Saraybosna’da gördüklerimin sızısı ve günlerce süren uykusuzluk; sınırlarımı germişti. İstanbul’a varınca, “Boşnak kardeşlerimiz ile el ele, Yeni Dünya Düzeni içinde, Batıyı Batı yapan değerlere Sırp ve Hırvat Batılılar ile birlikte batarak, çağdaş, lâik, uygar ve seküler ufuklara doğru, liberalist yelkenler açacağız” kabilinden bir basın bildirisi yayınlanması; Ertuğrul Bey de yorgun olduğu için, bu anlamı veren cümlelerin gözünden kaçması ihtimalinden korkuyordum. Havaalanında gerçekleşen bir “ayak divanından” sonra, çok şükür bu endişem gerçekleşmedi. Bunda da Ertuğrul Bey’in himmeti oldu.

Birliğimizden Tarık Binbaşı ve arkadaşları bizi yine nezaket ve içtenlikle uğurlamaya gelmişlerdi. Ancak, yanılmıyorsam Goradze’ye havalanan ve gürültü ile gözlerimizin önünden uçan Hırvat savaş uçakları dolayısı ile, 12:00’deki uçuşumuz, 17:30’dan sonraya kaldı. 18:00’e doğru havalandık, içimizde, Saraybosna Kerbelâsı’nı terk edip dönmenin burukluğu vardı. Ben, uçak yolculuklarının önemli bir bölümünü uyuyarak geçirebilirken, bu dönüşte hiç uyuyamamıştım ve eve gider gitmez uyumayı düşünüyordum. Havaalanı’ndan ATV’ye gitmek varmış. O geceyi de uykusuz geçirdik ve ertesi sabah Basın Müzesi’ne Basın Bildirisinin okunuşuna gittik. Saraybosna Kerbelâsı’nda kalamamış, kendi güvenli şartlarımıza dönmüştük.

DÖNÜŞ'TEN SONRAKİ DÜŞÜNCELER

Tüneldeyken ve daha sonra seferimizin geri kalan iki gecesinde sık sık “hıtta”nın, “zillet bilincine varma” anlamına gelip gelmediğini düşündüm. Dönüşümde bu konu üzerinde daha fazla düşünmeye karar verdim. Yoksa Mısır Esareti’nden sonra Kent’e, Karyeye girme; orayı Medine-i fazıla kılma amacı ile girme anlamına mı geliyordu? Hıtta, gerçek anlamı ile “medenî” olmak iradesinin ifadesi miydi? Herhalde, ister önce içinde bulunulan halin “zillet” olduğunun bilincine varılarak, ister doğrudan doğruya olsun; “hıtta” iradesinde gerçek uygarlık düzeyine girme, ahlâk yüceliğine erişme bilinci var olsa gerekir.

Tefsir-i Sair gibi kaynaklarda bu iradenin velayete tabi olma iradesi olarak anlaşılması da bu anlamda çelişmez. Çünkü, rüku edilerek girilen “Karye”deki Ali İzzetbegoviç’de de bu velayet bilinci vardır. Bazı rivayetlerde; “hıtta” bilinci ve ifadesinin değiştirilmesi, “hıtta” yerine “hınta” (buğday) dendiği şeklinde açıklanmaktadır. Bu da, Hazret-i İsa’nın Tevrat’a atıf yaparak söylediği, “insan yalnız ekmekle yaşamaz, Allah kelâmı ile yaşar” sözü ile uyuşmaktadır. “Hıtta’nın” “hınta” ile değiştirilmesi; İlâhi kelâmı tamamen terk ederek bunun yerine “materyalizm” koymak demektir. Oysa Ali İzzetbegoviç “İlâhi hikmeti adaletsiz bir makyavelizme feda etmeyi reddettiği için kuşatılmıştır ve orada beliren ilâhî ışık, “Yeni Dünya Düzeni” üfürükçülerinin üfürükleri ile söndürülmek isteniyor. Oysa “o kandil sırça içindedir, Doğudan da Batıdan da olmayan kutlu zeytin ağacından yakılmış...” ve üflemeyle söndürülemeyecektir.

Bizim dönüşümüzden sonra, pazar yerine atılan mermi, nice insanın parçalanarak ölmesine veya sakat kalmasına yol açtı. Bunun ardından, NATO göstermelik bir harekâta girişti. Ardından da, yine Türkiye'ye, Boşnak Müslümanları artık bıkkınlık veren bir tuzağa düşmeye ikna etme görevi verilmek istendi. Halen de bu çabalar sürdürülüyor. Oysa insanlık Saraybosna Kerbelâsında yine bir yol ayırımındadır: ^{Bosna - Hersek'in imdat Cıvıdı} Ya gerçek İslâm'ın İlâhî Hikmet'in, İlâhî-Tabîî Hukukun Sarajevo'da temsil edilmesine karşı koymayacak, böylece Birinci Dünya Savaşının kopmasına sahne olan bu kentte, insanlık, düştüğü yerden kalkacaktır yahut Sarajevo'da yeni bir Kerbelâ faciasına sebebiyet verilirse, Batı Dünyası, bu cinayetinin kanında boğulma noktasına sürüklenecektir. Artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Hırvatistan veya Sırbistan'da, bu ülke toprakları üzerinde, hiç mi Müslüman yoktur? Dine göre ayırım yapılamayacağı ileri sürüldüğü takdirde, Kosova'da Arnavut asıllı Müslümanlar yok mudur? Sancak'taki Müslüman Boşnaklar niçin hesaba katılmıyor? Sadece Bosna-Hersek topraklarına gelince mi %49-%51'lik Sırp Cumhuriyeti ve Hırvat Federasyonu kabul edilmesi ve Boşnakların bir dalavere ile aldatılarak Hırvat Federasyonuna tâbi kılınması gerekmektedir?

Türkiye, batı karşısındaki aşağılık kompleksini sürdürür de İslâmî kimliklerini şimdilik pantolon ceplerine sokmaya zorlanan ve ilk fırsatta tamamen İslâmî terke veya yok olmaya zorlanması düşünülen Boşnak kardeşlerimize yanlış telkinler yaparsa, bu davranış, Boşnak kardeşlerimiz için büyük bir hayal kırıklığına sebep olacak ve sevmeyi sürdürmek istedikleri Türkiye'den soğuyacaklardır.

Bosna-Hersek Cumhuriyetinde Sırp ve Hırvatlara temsil edilme imkânı tanınmıyor muydu? Pekâlâ tanınıyordu. Demokrasi, Hukuk Devleti, insan hakları, Ali İzzetbegoviç ve arkadaşları için, Karadziç'in kara kafasında olduğu gibi, boş sloganlar değil, gayet tabii olarak yaşanan gerçeklerdir. Ali İzzetbegoviç "İslâm Devleti" terimini kullanmış bile değildi. Şu halde niçin Bosna-Hersek Cumhuriyeti "fundamentalizm tehlikesi" anlamına geldi? İzzetbegoviç mümin olduğu için mi? Hain ve münafık olmadığı için mi? Ey, **"Batılılar kelerinine girse, ardından girmeye çalışan"** az gelişmiş aydınlarımız! Yoksa size göre de Müslümanlar Batı zihniyetinde algılandıkları gibi ya tehlikeli çılgınlar yahut sürekli vesayete muhtaç geri zekâlılar mıdır? Artık, **"Saraybosna veya tüm Bosna-Hersek'te Boşnakların iktidarı, adı İslâm Devleti olmasa dahi, sonun başlangıcı demektir, şu halde Boşnakları elbirliği ile ve birinci derecede daha Batılı sayılabilecek olan Hırvatların, ikinci derecede de Sırpların vesayeti altına koymak ve bu konuda Amerikalılara yardımcı olmak gerekir. Böyle yaparsak, belki Irak ve Kuveyt'te topladığımız gibi Bosna-Hersek'te de bu hizmetimizin parasasını toplarız"** hayal ve masallarını terk edin! Boşnaklara yardım edeceksek, bize söyledikleri gibi, **"Ya şimdi, ya hiçbir zaman!"** Unutmayalım! Etmeyeceksek, gölge etmeyelim, başka ihsan istemez!

Ali İzzetbegoviç'in namertlerce bertaraf edilmesi, Şeyh Şâmil gibi bir akıbeta uğratılması, kendisi için "zillet" olmaz. Huseyn'in başı mızrak üzerinde Şam'a giderken dahi; İzzet, Huseyn'de idi. Ne var ki bizler bu akıbeti önlemek için hiçbir şey yapmamışsak, işte o zaman biz zulme boyun eğme veya seyirci kalma zilletini kabul etmiş oluruz.

Saraybosna kahramanlarını orada bırakarak döndüğüm için, kendimde ve benimle aynı durumda olan hiç kimsede, onlara öğüt verme yetkisini göremiyorum. Onlar seçimlerini yapacaklardır. İmam Hasan veya İmam Hüseyin tarzında bir seçim, onların yetkisi dâhilindedir. İslâm Âlemi bu kahramanları desteklemekte gevşek davrandıktan sonra masum halkın korunması için İmam Hasan usûlü, bir ^{Bosna - Hersek'in imdat Çığılı} "Cenevre Anlaşması" kabul edilse dahi, kimsenin, Ali İzzetbegoviç'e, "mü minlerin yüzünü kararttın!" demeye hakkı yoktur, çünkü zamanında ve yeterli destek verilmemiştir. "Özerk Sırp Cumhuriyeti" ve "Hırvat Federasyonu" gibi tavizlerle dolu bir anlaşmaya zorlanan Bosna Hersek'te İlâhî Hikmet'in ve Tabiî Hukuk'un sesi susurur, Ali İzzetbegoviç ve arkadaşlarına bu sesi yüceltme imkânı tanınmazsa, belki bizim Batıcılar da İmam Hasan'ın sulhunu kendi anlayışlarına göre yorumlayıp sevinen geçmişteki benzerleri gibi sevince kapılacaklardır, "fundamentalizm tehlikesi atlatıldı" diye bayram edeceklerdir, fakat bu "sulh" zulme, emperyalizme, ikiyüzlülüğe, Makyavelizm'e verilecek bu yeni tavizi, yeryüzünde özlenen adalet yönetimini, tabiî hukuk rönesansının, "medîne-i fazılanın", "İlâhî ahlâkın", gelişinin geciktirilmesi demek olacaktır.

Belki de tünelde zorlandığımız "zillet", gerçekte "zillet" değil, bizi bu zillete zorlayanlara tabi olur da "sözümüzü" değiştirirsek, "İlâhî kelâm" yerine tekrar materyalizmi koyarsak, gerçek zillete uğrayacağımızın işaretidir.

İzzet; Allah'ın, Resulünün ve müminlerindir. Desteksiz ve yardımsız bırakılan Boşnak mücahitlerin "zaruret" şartları içinde bir "barışa" zorlanması, onlar zaruret halinde olduğu için, onlara zillet getirmez, fakat tekrar ediyorum ki insanlık kaybetmiş olur ve bu çağda yaşayan bütün Müslümanlar, bu sulhun manevî sorumluluğunu yüklenir. Gerçek sulh, salâha dayanan, adalet getiren, bütün insanlığın "silm" düzenine, adalet ve ahlâk düzenine girmesi amacı ile yapılan "sulhdur". Yoksa biz Müslümanlar; en azından 1856 Islahat Fermanından sonra, nice "dayatılan sulhlar" gördük. Milyonlarca Müslüman'ın hükümdarı konumuna gelen Çar veya İngiliz Kralı, yahut Fransız Cumhurbaşkanı, Belçika veya Hollanda hanedanı, bu Müslümanlardan itaat bekler ve Müslüman tebaasını bile Çanakkale'de Müslüman kardeşine karşı sürmeye kalkışırken, Osmanlı'ya ve hiçbir Müslüman'a Hıristiyan üzerinde "velayet" tanımak istemediler. Bugün de aynı zihniyet daha vahim boyutlarda varlığını korumaktadır. Böyle olmasaydı, eski Yugoslavya Federe Devletlerinin hiçbirinde dayatılmasına rastlamadığımız Özerk Sırp Cumhuriyeti, Hırvat Federasyonu gibi ucubelere Bosna-Hersek'te de yer verilmek istenmezdi. Amerika adına "İslâm Devleti" denmezse dahi hiçbir Müslüman topluluğa, kendi yönetiminin iktidarını teslim etmek istemediği gibi, Müslüman olmayanlar üzerinde "velayet" imkânım ise asla tanımamaktadır. İşte gerçek zillet, bu aşağılanmayı kabul etmektedir. Biz Müslümanlar, kendimizi, "insanlık için çıkarılan en hayırlı ümmet" bilinciyle mi idrak edecek, algılayacağız, yoksa çağdaş dünyada söz sahibi olmasına artık kıyamete kadar imkan olmayan biçare ve vesayet altında barbar sürüleri olarak mı? Barbar olmaktan kurtulmanın tek yolu İslâmî terk etmek midir?

Saraybosna Kerbelâsı'nda iyice açığa çıkan soru budur. Bu soru, aydınlarımızın iyice karıştırılmış kafalarında bir türlü bükün açıklığı ile belirmiyor ve Ali İzzetbegoviç'in çağımızdaki "tebliği", "görevi" iyi anlaşılıyor. İnsanlığa bir daha soruyorum: Yiğitseniz, yiğit

düştüğü yerden kalkar. Yanlış ve meşum Batılı seçimler, Saraybosna'da bir Sırp kurşunu ile, insanlığı ilk Cihan Savaşına düşürmüştü. Şimdi Saraybosna'da insanlığın gerçek uygarlığa kavuşması ümidi, Sırp canileri yanında değil, Sırp mermileri ile ifade edilmekte değil, Ali İzzetbegoviç ve arkadaşlarının çağırışında, tebliğindedir. Düştüğünüz yerden kalkmaya hazır mısınız?

Bosna - Hersek'in imdat Çığılığı

“Hazırız” demeyen insanlık ve Ali İzzetbegoviç gibi bir er kişiye İmam Hasan'a yapıldığı gibi, ya harici, ya süfyânî, ya gevşek ve geveze sözde akıllı Müslüman gözlüğü ile bakan Müslümanlar, Ali İzzetbegoviç hasenî davranışı seçtiği takdirde, onu eleştirme hakkını da haiz değildirlere. İzzetbegoviç ve arkadaşları, hasenî yolu da seçseler, Hüseyini yolu da seçseler, izzet onlarıdır. Gevşekliğimiz dolayısı ile eğer Boşnak kardeşlerimizi kötü bir anlaşma şartlarına zorlamış olursak, bunun zilleti bizim, gevşeklik ve bilinçsizlik içinde olanların olacaktır.

UYARI

Bu uyarı bizedir. Boşnak mücahitler uyanmıştır. Uyandıkları için de yok edilmeleri istenmektedir. Millî Mücadelemiz sırasında, 1921 yılında, Ankara'ya bir **“Mısırlı Prenses”** gelmiş. Ankara'da kaldığı günlerde de, Ankara'dan ayrıldıktan sonra da, gönlü bir imanlı kardeşimiz olarak bizden farksız duygularla dolu imiş. Nitekim ben de sefere katılan diğer birçok kardeşimiz de, bizim gibi selâm veren, aynı ezanı duyan Boşnak kardeşlerimiz arasında kendimizi asla yabancı hissetmedik.

Millî Mücadele'nin ilk yılını tamamlayan Ankara'da, Yunus Nadi Bey de, Mehmed Akif gibi, **“Cenabı Hak'tan zafer”** beklermiş. (Kadriye Hüseyin, Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1987, s. 12) O sırada Anadolu'ya saldıran Ordunun subayları, bugün Sırp canilerinin aldıkları talimatın aynısını, **“Uygar Dünyadan”**, inşallah sonunda artık gerçekten -düşesice- tek dişi kalmış canavardan almışlar. Anadolu'da İslâm'ın ve Müslümanların kökünü kazımak! (s. 16). “Mukaddes Ankara'da” ise, 1921 Ramazanı'nda güçlü bir İslâmî hayat, mağlup edilmesi imkânsız bir iman varmış, (s. 74). Zenica'da, ilâhî söyleyen Boşnak mücahitler gibi, Ankara'da da İnsanlık Önderi Resûl-î Ekrem (S.A.) salat ve selâmlarla anılmış, (s. 82-83). Kadriye Hanım'a Allah rahmet etsin. Kitabını, **“yarına ümit ve imanımız vardır. Düşman yenmek için Cenabı Hak bize yardım edecektir inşaallah”** diye bitirmiştir, (s. 132)

Bugün de Boşnak mücahitler millî mücadelelerini yaşıyorlar. Onlara bugün hazırlanan ve dayatılan sulh; bize dayatılan Sevr Antlaşması'ndan çok daha kötüdür. İslâm Alemi ise, bir iki soylu istisna dışında, **“Bosna'daki mücahadenin İslâm ile ilişkisi yoktur ve olmamalıdır”** diyerek, kimliklerini feda etmek pahasına, Boşnak mücahitler için **“Yeni Dünya Düzeni”** içinde yer dilenmektedir. Bunlar, yerli **“Bernard Henry-Ledvi'lerdir.”**

Biz hiç değilse “Sevres”den kurtulduk ve “Lausanne”a geldik. Boşnaklar için dayatılan sulh ise aslında Boşnaklar için uzun vadeli idam fermanıdır.

İslâm Âlemi bu oyunun farkında değil mi? Farkındaysa, bu oyunu bozamayacak mı? Sırbistan'da, Hırvatistan'da, Karadağ'da, Slovenya'da, Makedonya'da, Müslümanlara hangi "anayasal" hak tanınıyor ki, Bosna-Hersek'te Boşnaklar Hırvatlara tabi ve Hırvatlar da %51'e hâkim kılınıyor? Hiç değilse Hırvatların Boşnaklara tabi kılınması gerekmez miydi? Çoğunluk Boşnaklarda değil mi? Hele Sırp Ozerk Cumhuriyeti'nin "özerk" oluşunun ve %49 toprağa sahip olmasının anlamı ne? Anlam sadece şu değil midir? Müslümanlara, Hıristiyanlar üzerinde asla yöneticilik yetkisi tanınmaz!

Anlam bu olmasaydı, Sancak ve Kosova Müslümanlarına da hiç değilse %10 arlık bir "toprak" tanınmak gerekmez miydi? Müslümanlara gelince "**nesine lâzım gelmez**" Hıristiyanlara gelince "**tilke mes'eletun uhrâ!**" İslâm Âlemi ne zaman bu "**tilki meselesinden**" kurtulacak?

Belki de Aralık ortalarında Saraybosna katliamına yeniden başlanacak. İslâm Âlemi ise gaflet uykusunu sürdürüyor. Allah rahatlık vermesin!

İslâm korkunç bir öğreti ise, İzzetbegoviç'in özellikleri nereden geliyor? Batı'dan mı? Böyle ise, Sırp canilerinin özellikleri nereden geliyor? İslâm'dan mı? İslâm, Doğu'nun da Batı'nın da Rabbi olan Allah'ın bütün insanlık için gönderdiği tek din değil mi? İslâm'dan, aslan görmüş yabanî eşek gibi dehşetle kaçmanın anlamı ne?

14. Asrın son yıllarında Endülüs Müslümanları İkinci Beyazıt'tan istimdat ettiler. O dönemde de acaba "**Endülüs'ün İmdat Çılgılığı**" yazılmış mıdır? Yazık ki o sırada başımızda Cem-Beyazıt kardeş kavgası vardı. Bugün de "**Bosnalı kardeşlerimizin yanındayız**" dedikimiz anda, birileri başımıza **Türk-Kürt kardeş kavgasını** sarmak istiyor. Sardı bile!

İnsanlık, yüzyılın başında, Bosna'dan sıçrayan bir kıvılcımın yangını ile çok acı çekti. Gereken dersi alamadı. Merhum İkbâl'in deyişi ile, "**Birkaç kefen hırsız, Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, mezarları paylaşmak için bir cemiyet, Milletler Cemiyeti'ni kurdular.**" Adaletsizlikten daha musibetli bir savaş doğdu. Savaş'tan sonra, yine insanlığın Adalet'e uyanışını temsil etmeyen bir acayip Birleşmiş Milletler ortaya çıktı. İnsanlık, Tarih'ten ibret alamazsa, Üçüncü Dünya Savaşı felâketi de boy gösterebilir. Bu savaşın İslâm'a karşı olması için, Kitabı Mukaddes'in sözde "vahiy" kitabına, "**Son Kitaba**" bakarak bakla falı açanlar vardır. Bu biçareler; bu kitaptaki 'Babil' simgesini emperyalizm olarak değil "İslâm" olarak yorumlamakta, Bağdat ve Tahran'ı harap edip İstanbul ve Ön Asya'yı da "yeniden fethetmenin" (Reconquista) hesabını yapmaktadırlar. Şirinovski kafalılar Türklerin Moğolistan yörelerine dönmesi ve giderken kılıç artığı Boşnakları da götürmesini hayal ederken, daha insafli ve "medenî" olanlar; kimliklerini yitirir ve iktidar ve egemenlik peşinde olmazlarsa, batıya "entegre" edilebilme yeteneğini gösterebilirlerse, bir zamanlar Macarların özümlemesi gibi, özümленerek yerlerinde kalabileceklerini düşünmektedirler. Bu özümленmenin tek şartı İslâm imanını değil, İslâmî simgeleri bile terk etmektir. 1982 yılında Münih'te izlediğim ve Katolik Kilisesi'nin tertiplelediği bir "**Türk İşçilerinin entegrasyonu**" toplantısında bile, bir Alman Katolik kadın, gayet soğukkanlı ve "saf bir görünüm altında, **Türk işçilerinin Batı'da özümsenmesi için, Batı ile bütünleş-**

bilmesi için, Hıristiyan olmaları gereğini dile getiriyor ve bu hedefin açıkça dile getirilmemesinden rahatsız olan dindaşlarına yine soğukkanlılıkla soruyordu;

— Warum nicht? (Neden olmasın?)

Oysa Katolik Kilisesi otuz yıldır her önde gelen katolik soyucuları örgütlerinin kendisi için de iyi şeyler düşünmedikleri bilincine varmış ve İslâm Alemi'ne dostluk elini uzatmıştı. Herhalde şimdi tehlikenin geçtiğini, Vatikan'ın “Babil” sayılamayacağını, “Papanın” da “Deccal” olamayacağını düşünerek, vahiy kitabına bakıp bakla falı açan hınzırları uyaracak yerde, Boşnakları Hırvat boyunduruğuna ve Saraybosna'yı Katolik Kilisesinin gölgesine sokmak için uğraşiyor. Warum nicht? Neden olmasın? “Fundamentalist protestan” örgütleri, İncil'de adı geçen bütün Anadolu kentlerini yeniden kazanmak için uğraşiyor ve her hafta nice gencimizi vaftiz ederek Truva Atı'na girecek gönüllüleri yetiştiriyor. Onlara, bu hayalden vazgeçmelerini söylerseniz aynı cevabı alırsınız: Warum nicht? Neden Olmasın?

Daha Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlere kadar, İstanbul'da, Yeşilköy'de, İstanbul'un Ortodoksluk adına yeniden fethedileceğini simgeleyen bir Ayastefanos Abidesi vardı. Rusya “materyalizm”i terk ettikten sonra, bu kez üstün yetkili Rus Ortodoks Kilisesi'nin hâmisi olmaya soyunuyor ve “reconquista” emelleri canlanıyor; Warum nicht? Neden olmasın?

Siyonizm ise, “Vahiy” kitabına değil “İşaya” kitabına bakıyor: Hedef, Yahudi sayılanlar dışında, bütün insanlığı davarlaştırmak, kılıçlarını saban yapmak, onların “seçilmiş millet” (üstün ırk) için çalışmalarını sağlamaktır. Warum nicht? Neden olmasın?

Bizim de böyle bir ülkümüz var mı? Soruyorum ve şu cevabı alıyorum; İslâm kökten dinciliğinden kurtularak önce Gümrük Birliği'ne girebilmek! Warum nicht? Neden olmasın?

Bütün bu “neden olmasınlara?” Strindberg'in cümlesi ile cevap veriyorum; **İnsanlık acınası durumda! Yazık insanlara!** (Es ist Schade um die Menschen!)

İnsanlık biraz olsun başından geçen felâketlerden ders aldı ise, Saraybosna'dan başlayan Dünya Savaşları çağını, 20. yüzyıl sona ererken, Saraybosna'da İzzetbegoviç'in temsil ettiği gerçek uygarlık, çağdaşlık ve kardeşlik düzeni ile Boşnaklar için âdil ve şerefli bir çözüm ile kapatır. Bunu yapmazsa, İzzetbegoviç için bir Şeyh Şamil sonu hazırlanırsa, gerçekten de yazık olur insanlığa!

Ne var ki bir süre için yazık olur. Sonuçta zulmedenler, zalimler, işlerinin neye vardığını, dönüşümün ne yönde olduğunu göreceklerdir.

İki aylık mütareke, Boşnak kardeşlerimizin çilesinin dolduğu anlamında değildir. Kerbelâ'da da bir-iki günlük ve sonunda da bir günlük mehiller verilmişti. Karakış'ta, teslim bayrağını açmazsalar, Boşnaklara daha amansızca çullanılacaktır. Behey zalimler, bu halkın suçu ne? Müslüman olmalarından başka ne bahane gösterebiliyorsunuz?

Bosna-Hersek'in imdat çılgılığını duymamak için ne yapsak? Başımızı, devekuşu gibi kuma mı soksak? Oysa “deve de”, “kum da”, çağdaş çağrışımlar yapmıyor. İyisi mi, şaşkın ördek gibi, batıya dalmak!

Heyhat! Bu ığlığı duymamaya imkân yok! Mühlet dolduktan sonra ne yapacağımızı bilemiyorum. Bir bilen var mı?

Allah, yardımcılarının en hayırlısı, en üstünüdür. Yardım Allah'tandır. Bunalıp kalana, çağırđında yetişir ve bürüyen, çöken kötülüğü açar, giderir. Allah yardımcımız ve Sarajevo Allah'a emanet olsun. (1996 yılı Kurban Bayramı'nda, Mütareke'den sonra, yaralarını sarmaya çalışan Bosna'ya)

İstanbul 20 Ekim 1995